



ХУУЛЬ ЗҮЙН ТУСЛАЛЦААНЫ ТӨВИЙН 2019
ОНЫ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ХИЙСЭН
**ХЭРЭГЛЭГЧИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ
СУДАЛГАА**



Улаанбаатар
2019



108

**ХУУЛЬ ЗҮЙН ТУСЛАЛЦААНЫ ТӨВИЙН 2019 ОНЫ
ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ХИЙСЭН
ХЭРЭГЛЭГЧИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ СУДАЛГАА**

Улаанбаатар

2019

- ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ
- ЗУРАГ, ХҮСНЭГТ, ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ
1. СУДАЛГААНЫ ТУХАЙ ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ
- Хууль зүйн туслалцааны төвийн тухай
- Судалгааны үндэслэл:
- Судалгааны зорилго, хүрэх үр дүн
- Судалгааны арга, түүвэр, оролцогчид
- Судалгааны онцлог, учирсан хүндрэл бэрхшээлүүд
2. ХЗТТ-ИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛАХ, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ ЧИГ ҮҮРГИЙН ХЭРЭГЖИЛТ
3. ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР ДҮНТЭЙ БАЙДАЛ
4. ХЗТТ-ийн ТӨРИЙН ЗАХИРГААНЫ БУСАД ЧИГ ҮҮРГИЙН ХЭРЭГЖИЛТ
- ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааг иргэдэд мэдээлж сурталчлах
- Өргөдөл гомдол хүлээн авах, шийдвэрлэх
- Улсын өмгөөлөгчдийг ажиллах нөхцөлөөр хангах
5. УЛСЫН ӨМГӨӨЛӨГЧДИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ЧАНАР, ХҮРТЭЭМЖ
- Улсын өмгөөлөгчийн өмгөөллийн үйл ажиллагааны хүртээмж
- Улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааны хүртээмж
- Улсын өмгөөлөгчийн өмгөөллийн үйл ажиллагааны чанар
- Дэд бүлгийн дүгнэлт
- Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгөх үйлчилгээний чанар, хүртээмж
- Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгөх үйлчилгээний хүртээмжтэй байдал
- Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээний чанар
- Дэд бүлгийн дүгнэлт
- ДҮГНЭЛТ
- Зөвлөмж

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

БӨА	Баян-Өлгий аймаг
ЗГХЭГ	Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газар
ЗДТГ	Засаг даргын тамгын газар
МҮОНРТ	Монголын үндэсний олон нийтийн радио, телевиз
СБА	Сүхбаатар аймаг
ТББ	Төрийн бус байгууллага
УБ	Улаанбаатар хот
УИХ	Улсын их хурал
ХЗДХЯ	Хууль зүй, дотоод хэргийн яам
ХЗТТ	Хууль зүйн туслалцааны төв
ЭХХША	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа

ХҮСНЭГТ, ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

1. Хүснэгтийн жагсаалт

- Хүснэгт 1. Улсын өмгөөлөгч үйлчлүүлэгчийнхээ санаа бодол, хүсэлтийг сон
анхаарал хандуулдаг байдалд өгсөн үнэлгээ (хэрэглэгчдийн бүлгээр).....
- Хүснэгт 2. Улсын өмгөөлөгчийн хандлагад өгсөн үнэлгээ.....
- Хүснэгт 3. Улсын өмгөөлөгчийн хандлагад өгсөн дундаж үнэлгээ.....
- Хүснэгт 4. ХЗТТ-ийн чанарт өгсөн хэрэглэгчдийн үнэлгээ.....
- Хүснэгт 5. Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийн чанар.....

2. Графикийн жагсаалт

- График 1. Судалгаанд оролцогчдыг үйлчилгээний төрлөөр ангилсан мэдээлэл.....
- График 2. Оролцогчдын оршин сууж байгаа байршил.....
- График 3. Өмгөөллийн үйлчилгээнд хамрагдсан оролцогчдын оршин суу
байршил.....
- График 4. Хууль зүйн зөвлөгөө авсан үйлчлүүлэгчдийн оршин суугаа байрши
График 5. Оролцогчдын насны бүлгээр ангилсан мэдээлэл.....
- График 6. Өмгөөллийн болон хууль зүйн зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ ав
оролцогчдын насны ангилал.....
- График 7. Судалгаанд оролцогчдын хүйсийн ерөнхий харьцаа.....
- График 8. Оролцогчдын хүйсийн харьцааг авсан үйлчилгээгээр ангил
мэдээлэл.....
- График 9. Оролцогчдын боловсролын түвшинг авсан үйлчилгээгээр ангил
мэдээлэл.....
- График 10. Оролцогчдын боловсролын түвшинг авсан үйлчилгээгээр ангил
мэдээлэл.....
- График 11. Оролцогчдын ажил эрхлэлтийн байдал.....
- График 12. Оролцогчдын ажил эрхлэлтийг авсан үйлчилгээгээр ангил
мэдээлэл.....
- График 13. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн холбогдсон гэмт хэрг
(УБ).....
- График 14. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн холбогдсон гэмт хэрг
(БӨА, СБА).....
- График 15. Үйлчлүүлэгчид ХЗТТ-өөс өмгөөллийн үйлчилгээ авахад тавигд
шаардлагыг мэдэж байгаа байдал.....
- График 16. Мэдээлэлтэй болон мэдээлэлгүй үйлчлүүлэгчдийн ялгаат
байдал.....
- График 17. ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааны талаар мэдлэгтэй болон мэдээлэл муут
хэрэглэгчдийн өмгөөллийн үйлчилгээ авсан үе шат.....
- График 18. Оролцогчдын мэдээлэл авдаг эх сурвалжуудын харьцуулалт.....
- График 19. Хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө авсан иргэдийн ХЗТТ-ийн тух
мэдээлэл олж авсан эх үүсвэрийн харьцуулалт.....
- График 20. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн ХЗТТ бол
өмгөөлөгчдийн үйлчилгээний мэдээллийг хэрхэн олж мэдсэн байдал.....
- График 21. Оролцогчид ХЗТТ-ийн цахим хуудсанд зочилсон байдал.....
- График 22. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн зүгээс үйлчилгээн
өрөө, танхим, орчин нөхцөлд өгсөн үнэлгээ.....

График 23. Оролцогчдын төлбөрийн чадваргүй болохоо тодорхойлсон хэлбэр	24
График 24. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан сэжигтэн, яллагдагчдын төлбөрийн чадваргүй байдлаа тодорхойлсон байдал	25
График 25. Төлбөрийн чадваргүй байдлаа тодорхойлсон байдлыг оролцогчдын боловсролын түвшинтэй харьцуулсан мэдээлэл	25
График 26. Төлбөрийн чадваргүй байдлаа тодорхойлсон байдлыг оролцогчдын ХЗТТ-өөс үйлчилгээ авсан давтамжтай харьцуулсан мэдээлэл	25
График 27. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан оролцогчдын үйлчлүүлсэн давтамж	26
График 28. Судалгаанд оролцсон сэжигтэн, яллагдагчийн өмгөөллийн үйлчилгээ авч эхэлсэн ЭХХША-ны үе шат	26
График 29. Өмгөөлүүлэх эрхээ илүү эртнээс эдлэх боломж байсан эсэх	27
График 30. Өмгөөлүүлэх эрхээ илүү эртнээс эдлэх боломжтой байсан эсэхийг өмгөөллийн үйлчилгээ авсан үе шаттай харьцуулсан мэдээлэл	27
График 31. Өмгөөллийн үйлчилгээ авч буй сэжигтэн, яллагдагчийн улсын өмгөөлөгчийг сонгон үйлчлүүлж буй шалтгаан	29
График 32. Улсын өмгөөлөгчтэй анх уулзаад танд тусалж чадна гэсэн итгэл төрж байсан уу?	29
График 33. Улсын өмгөөлөгч үйлчлүүлэгчийнхээ санаа бодол, хүсэлтийг сонсож, анхаарал хандуулдаг байдал	30
График 34. Яллагдагч/гадуур шалгагдаж байгаа үйлчлүүлэгчээс УӨ түүний санаа бодол, санал хүсэлтийг сонсож, анхаарал хандуулдаг байдалд өгсөн хариулт	30
График 35. Улсын өмгөөлөгчийн харилцааны соёлд өгсөн үнэлгээ (хэрэглэгчдийн бүлгээр)	32
График 36. Өмгөөллийн үйлчилгээний чанарын бусад үзүүлэлтэд үйлчлүүлэгчдийн өгсөн үнэлгээ	32
График 37. Гадуур шалгагдаж байгаа яллагдагчдын өгсөн үнэлгээ	33
График 38. УӨ-ийн зүгээс дарамт, шахалт үзүүлсэн байдал	33
График 39. Түр хоригдож байгаа, төлбөрийн чадваргүй болохоо өөрөө тодорхойлсон үйлчлүүлэгчдийн зүгээс өгсөн хариулт	34
График 40. ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд хүндрэл, бэрхшээл гарч байсан эсэх/Үйлчлүүлэгчийн бүлгээр/	35
График 41. ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд хамгийн бэрхшээлтэй асуудлууд	35
График 42. ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд тулгарч байгаа бэрхшээл (оршин суугаа байршлаар ангилсан мэдээлэл)	36
График 43. Улсын өмгөөлөгчийн ачааллыг үнэлсэн байдал	36
График 44. Оролцогчдыг хууль зүйн зөвлөгөө авсан асуудал	38
График 45. Оролцогчдын хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан давтамж	38
График 46. Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдийн ХЗТТ-ийн албан хаагчдын зан, харилцааг үнэлсэн үнэлгээ	39
График 47. Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдийн хүссэн мэдээллээ авч чадсан байдал	39

1. СУДАЛГААНЫ ТУХАЙ ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Энэхүү хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааг Монгол Улсын Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны харьяа Хууль зүйн туслалцааны төвийн захиалгаар тус байгууллагаас зохион байгуулсан сонгон шалгаруулалтад шалгарсан Нийгмийн ажлын үйлчилгээ, үнэлгээний төв ТББ боловсруулан хэвлүүллээ.

Хууль зүйн туслалцааны төвийн тухай

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар дугаар зүйлийн 14 дэх хэсэгт "Монгол Улсын иргэн нь "Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах, ... хууль зүйн туслалцаа авах ... эрхтэй" гэж, Тавин тавдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Шүүгдэгчид ... хүсэлтээр нь буюу хуульд зааснаар хууль зүйн мэргэжлийн туслалцаа үзүүлнэ" гэж тус тус заасан байдаг. Мөн НҮБ-аас баталсан Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 14 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт "... өмгөөлөгчийн хөлсийг төлөх хүрэлцээтэй мөнгө хөрөнгө байхгүй бол үнэ төлбөргүй үйлчлүүлэх" эрхтэй байхаар заасан. Энэхүү Үндсэн хуульд заасан төрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх тогтолцоог бий болгох, олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх зорилгоор "Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хууль"-ийг Улсын Их Хурлаас 2013 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдөр баталсан билээ. Энэхүү хуулийг 2014 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн бөгөөд тухайн өдрөөс эхлэн Хууль зүйн туслалцааны төв нь одоог хүртэл Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны харьяанд ажиллаж байна.

- Хууль зүйн туслалцааны төвийн эрхэм зорилго

Төв нь Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн хэрэгжилтийг холбогдох дээд байгууллага, удирдлагын өмнө хариуцан тайлагнаж, эрүүгийн хэрэгт холбогдсон төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх, хууль зүйн зөвлөгөө өгөх, иргэдэд сургалт, сурталчилгаа хийх үйл үйл ажиллагааг зохистой удирдан зохион байгуулна.

- Хууль зүйн туслалцааны төвийн үндсэн чиг үүрэг

Төв нь Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн хэрэгжилтийг холбогдох дээд байгууллага, удирдлагын өмнө хариуцан тайлагнаж, эрүүгийн хэрэгт холбогдсон төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх, хууль зүйн зөвлөгөө өгөх, иргэдэд сургалт, сурталчилгаа хийх үйл үйл ажиллагааг зохистой удирдан зохион байгуулна.

Хууль зүйн туслалцааны төв нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан хүний эрхийг хангах зорилгоор байгуулагдсан, төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагчид хууль зүйн үнэ төлбөргүй өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх, хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээллийг иргэдэд хүргэж үйлчлэх үндсэн чиг үүрэгтэй төрийн захиргааны байгууллага юм.

Судалгааны үндэслэл:

Засгийн газрын 2017 оны 89 дүгээр тогтоолоор баталсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт болон захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам”¹-д 6 дугаар зүйлийн 6.1.4 дэх хэсэгт “захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хэрэглэгчийн үнэлгээ хийх ажлыг тухайн жилийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусгаж, шаардагдах зардлыг байгууллагын төсөвт тусган батлуулсан байна” гэж заасан нь энэхүү судалгааг гүйцэтгэх эрх зүйн ерөнхий үндэслэл болно.

ХЗТТ-өөс 2019 онд үндсэн чиг үүргийн хүрээнд хийж гүйцэтгэхээр төлөвлөсөн ажил, үйлчилгээ, тэдгээрийн хэрэгжилт, мөн тус төвийн үйл ажиллагаа тогтвортой, хэвийн үргэлжлэхэд нөлөөлөх голлох хүчин зүйлс болох хүний нөөц, материаллаг нөөц бололцоо, ажиллах орчин нөхцөл болон улсын өмгөөлөгчдийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийн илрэл болох үйлчлүүлэгчдийн үзэл бодол, үнэлгээ, хамтран ажиллагч шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллагын төлөөллүүдээс өгсөн мэдээлэл зэрэгт тулгуурлан энэхүү судалгааг гүйцэтгэлээ.

Судалгааны зорилго, хүрэх үр дүн

Энэхүү хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааны хүрээнд доорх зорилтуудыг тавьсан болно. Үүнд:

1. Төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагчийн хувиар Хууль зүйн туслалцааны төвийн улсын өмгөөлөгчөөр өмгөөлүүлсэн иргэдийн сэтгэл ханамжийг үнэлэх;
2. Хууль зүйн туслалцааны төвийн улсын өмгөөлөгчөөс хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдийн сэтгэл ханамжийг үнэлэх;
3. Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйл ажиллагааг иргэдэд хүргэхэд тулгарч буй бэрхшээлүүд болон тэдгээрийн шалтгааныг илрүүлэх;
4. Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйл ажиллагааны өнөөгийн нөхцөл байдалд үнэлэлт дүгнэлт өгөх;
5. Хөндлөнгийн судалгааны үр дүнд үндэслэн хууль зүйн туслалцааны төвийн ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэх санал, зөвлөмжийг боловсруулах.

Энэхүү хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааны тайлан нь Хууль зүйн туслалцааны төвийн цаашдын үйл ажиллагааг сайжруулах, тус төв нь иргэдэд илүү үр дүнтэй хүрч үйлчлэх боломжийг бүрдүүлэхэд тодорхой хувь нэмэр оруулна гэж үзэж байна.

Судалгааны арга, түүвэр, оролцогчид

Хууль зүйн туслалцааны төвийн 2019 оны үйл ажиллагаанд хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааг хийж гүйцэтгэхдээ баримт бичгийн судалгааны арга, социологийн судалгааны ганцаарчилсан ярилцлагын болон анкетын судалгааны

¹ Засгийн газрын 2017 оны 89 дүгээр тогтоол. Эх сурвалж: <https://www.legalinfo.mn/law/details/12578> /сүүлд үзсэн: 2018.11.10/

арга болон шинжлэх ухааны судалгааны харьцуулалтын болон задлан шинжлэх нэгтгэн дүгнэх зэрэг аргуудыг ашигласан болно. Энэхүү судалгааг хараат бус, бодом даасан байдлаар шинжлэх ухааны арга зүйг баримтлан явуулж, судалгаа дүгнэлтийг зөвхөн тухайн судалгаагаар тогтоогдсон үр дүнд үндэслэн бодит гаргах зарчмыг баримтлан гүйцэтгэлээ.

Судалгаанд ашигласан арга

Тус судалгаанд Сонгинохайрхан, Чингэлтэй, Баянзүрх дүүрэг болон Хорго 461 дүгээр анги, Төв аймгийн ХЗТТ-ийн салбар, цагдаагийн газар, шүүхийн прокурорын байгууллагын төлөөлөл болон тус нутаг дэвсгэрийн үйлчилгээ авсан иргэдийг түүвэрлэн хамруулсан бол орон нутгийн зарим салбаруудын улсын өмгөөлөгчдөөс утсаар ярилцлагын судалгаа авсан.

Судалгааны мэдээллийг цуглуулахдаа үйлчлүүлэгчээс авах асуумцаа хамтын ажиллагаа бүхий байгууллагын төлөөлөлтэй хийх ганцаарчилсан ярилцлага, баримт бичгийн судалгаа зэрэг тоон болон чанарын судалгааны аргуудыг ашиглав.

Баримт бичгийн судалгаа: Тухайн салбарын үйл ажиллагааг үнэлэхийн тулд холбогдох статистик мэдээлэл, одоо хэрэгжиж буй бодлого хөтөлбөр зохицуулалт болон цагдаагийн байгууллагын үйлчилгээтэй холбоотой иргэдээс ирсэн санал, гомдолтой танилцахаас гадна судалгаа явагдсан цэг тус бүрээс холбогдох баримт бичгүүдийг цуглуулан дүн шинжилгээ хийж холбогдох хэсгүүдэд ашиглав.

Асуумж / Анкет: Судалгааны асуумжид дээр дурдсан шалгуур үзүүлэлтийн багтаасан бөгөөд захиалагч талын санал зөвлөмжийг тусгахын зэрэгцээ, арга зүйн хувьд харьцуулан судлах, боловсруулах боломжтой, цаашид авч хэрэгжүүлэх бодлого шийдвэрүүдэд тусгаж болохуйц асуултуудыг оруулав.

Ганцаарчилсан ярилцлага: Ганцаарчилсан ярилцлагаар тоон судалгаанаас төдийлөн гарах боломжгүй, тухайн салбартай холбоотой асуудлыг илрүүлэн гаргахыг зорьсон. Тухайн байгууллагын удирдлагуудтай хийсэн ярилцлагын үед оролцогчид асуудлыг нөгөө талаас нь тодруулах, шалтгааны нөхцөлийг илүү гүнзгий тайлбарлах боломжтой байдаг. Ганцаарчилсан ярилцлагыг дуу хураагуурт бичиж, улмаар чанарын шинжилгээний мэдээлэл боловсруулах аргаар боловсруулсан.

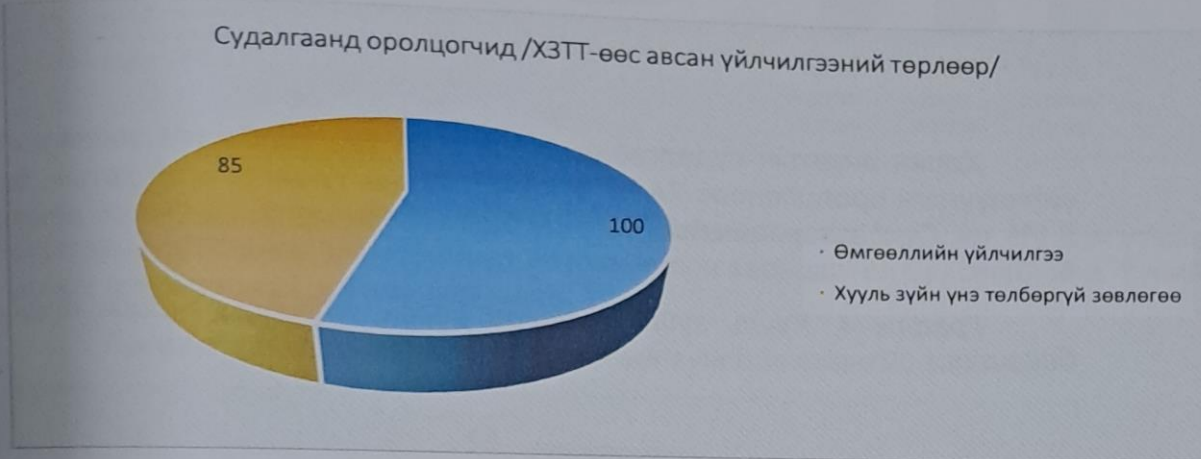
Тоон судалгааны түүвэр бүрдүүлэлт, оролцогчдын тухай мэдээлэл

Тоон судалгааны түүврийн хэмжээг тодорхойлохдоо ЗГХЭГ-аас баталсан жишгийг ашигласан бөгөөд ХЗТТ-өөр үйлчлүүлсэн үйлчлүүлэгчдийн нийт тооноос тус аргачлалаар тооцож үзэхэд 370 оролцогч болох бөгөөд байгууллагын үйлчилгээний онцлог, судалгааг гүйцэтгэх цаг хугацаа, орон зайны боломжоос шалтгаалан энэхүү төлөөлөх чадварыг бүрэн гүйцэд хангах боломжгүй байсан тул энэхүү төлөөлөх чадварын хэмжээг хоёр дахин багасгаж 185 хүнээр тогтоох нь зүйтэй гэж үзсэн болно. Үүнийг өмнөх жилүүдэд хийсэн хэрэглэгчийн

үнэлгээний судалгааны төлөөлөх чадварын хэмжээтэй харьцуулж үзэхэд илүү өндөр байсан тул энэ судалгаанд төлөөлөх чадварыг хангасан гэж үзэж байна.

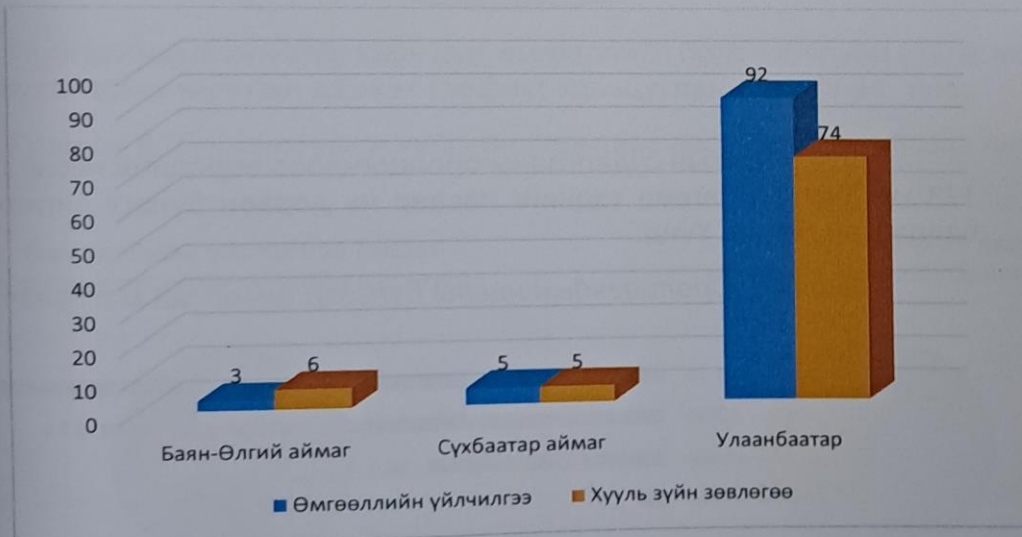
Тоон буюу анкетын судалгаанд 16-аас 51 насны нийт 185 хэрэглэгч зөвлөгөө авсан иргэд 85 байлаа. Судалгаанд оролцсон хэрэглэгчдийг авсан үйлчилгээгээр нь ангилж доорх графикт харууллаа. Үүнд:

График 1. Судалгаанд оролцогчдыг үйлчилгээний төрлөөр ангилсан мэдээлэл



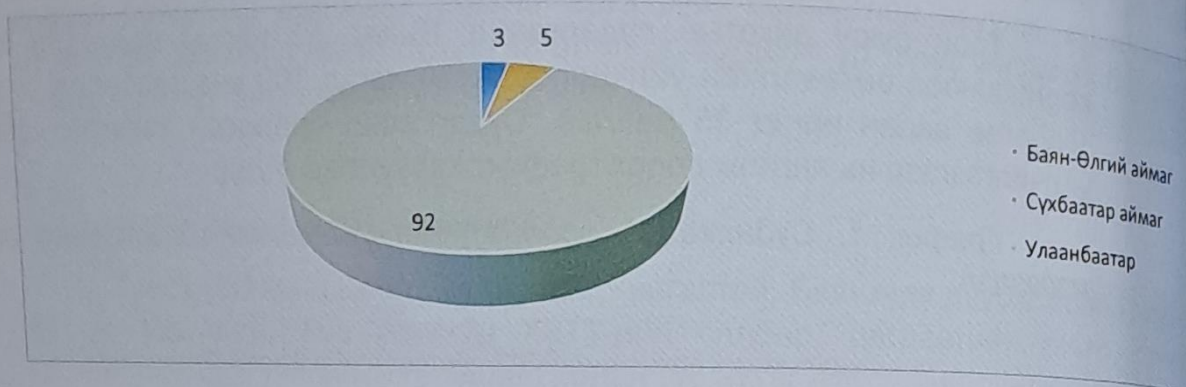
Тоон судалгааны оролцогчдыг байршлаар нь ангилж үзвэл дараах байдалтай байна. Үүнд:

График 2. Оролцогчдын оршин сууж байгаа байршил



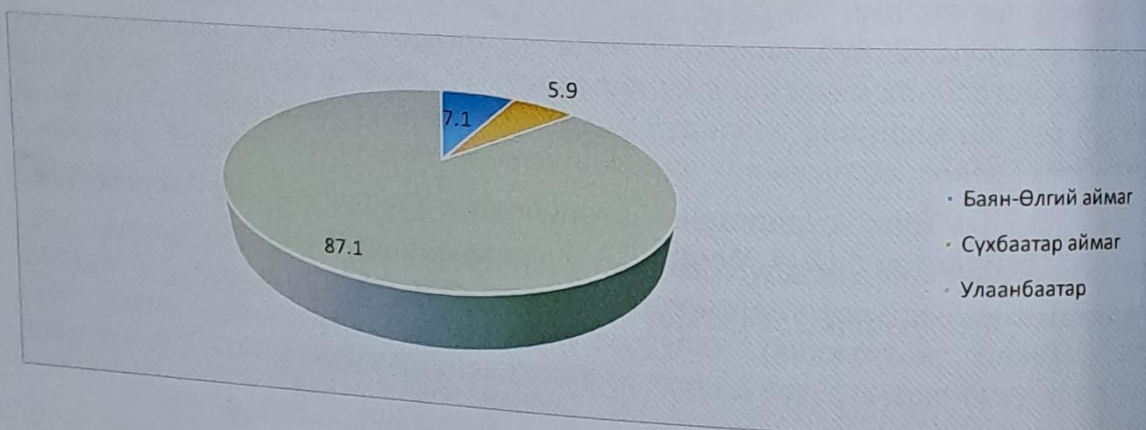
Улсын өмгөөлөгчөөр өмгөөлүүлсэн төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн яллагдагчдын 92 нь буюу 92% нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа Цагдан хорих 461 дүгээр ангид хоригдож байгаа иргэд, 5 нь Сүхбаатар аймгийн иргэд, 3 нь Баян өлгий аймгийн иргэд байв.

График 3. Өмгөөллийн үйлчилгээнд хамрагдсан оролцогчдын оршин суугаа байршил



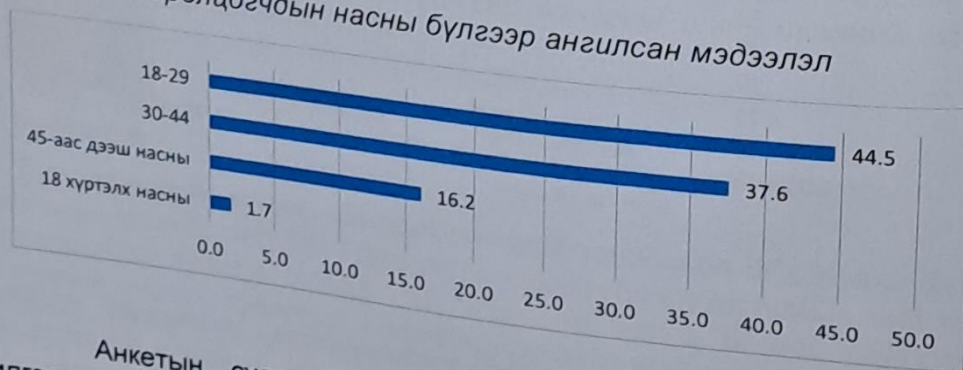
Харин анкетын судалгаанд хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө авсан 85 үйлчлүүлэгч оролцсоноос 74 нь буюу 87.1% нь Улаанбаатар хотын, 5 хүн буюу 5.9% нь Сүхбаатар аймгийн, 6 хүн буюу 7.1% нь Баян-Өлгий аймгийн иргэд байлаа.

График 4. Хууль зүйн зөвлөгөө авсан үйлчлүүлэгчдийн оршин суугаа байршил



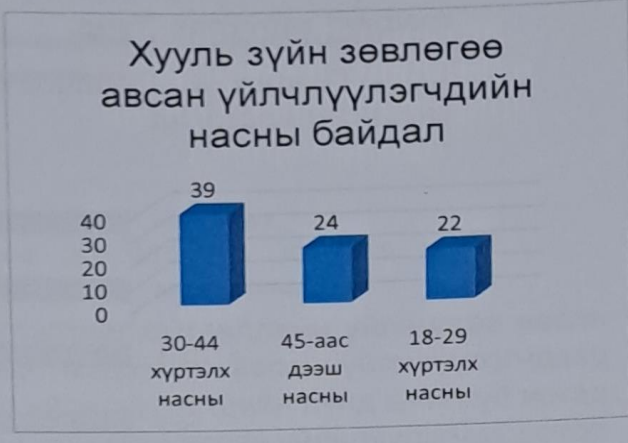
Анкетын судалгааны оролцогчдоос өөрсдийн насыг бичиж бөглөсөн 173 хүн байсан бөгөөд тэднийг насаар нь дөрвөн бүлэгт ангилж үзэхэд доорх байдалтай байна. Үүнд:

График 5. Оролцогчдын насны бүлгээр ангилсан мэдээлэл



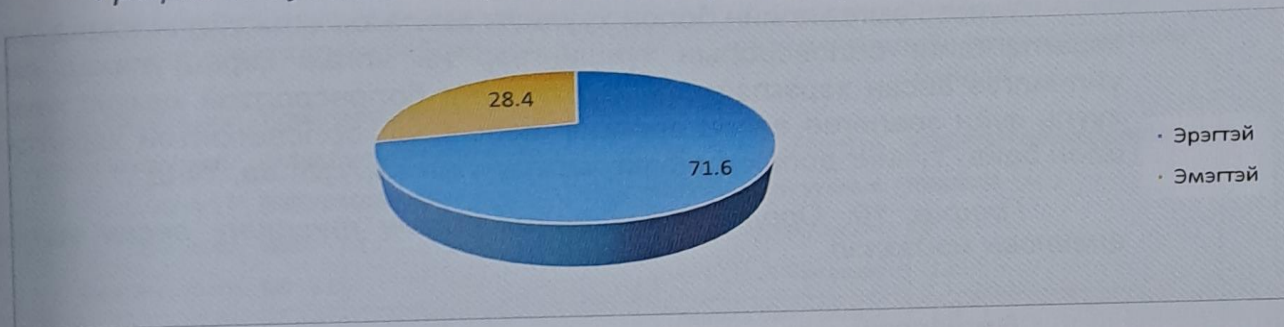
Анкетын судалгааны оролцогчдыг насаар нь ангилж, авсан үйлчилгээ тус бүрээр хувааж доорх графикт харуулав байв. Үүнд:

График 6. Өмгөөллийн болон хууль зүйн зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ авсан оролцогчдын насны ангилал



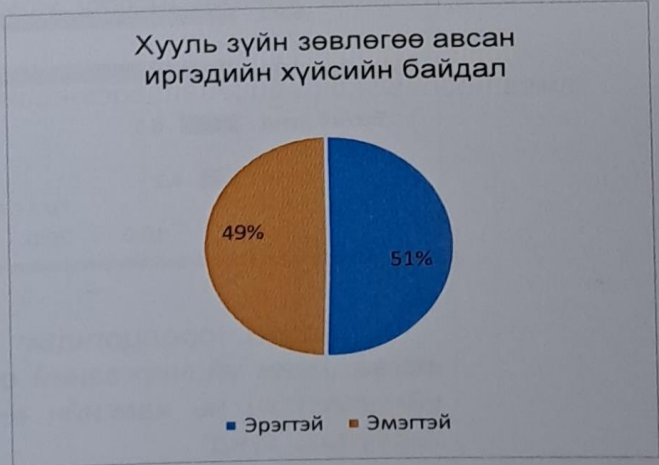
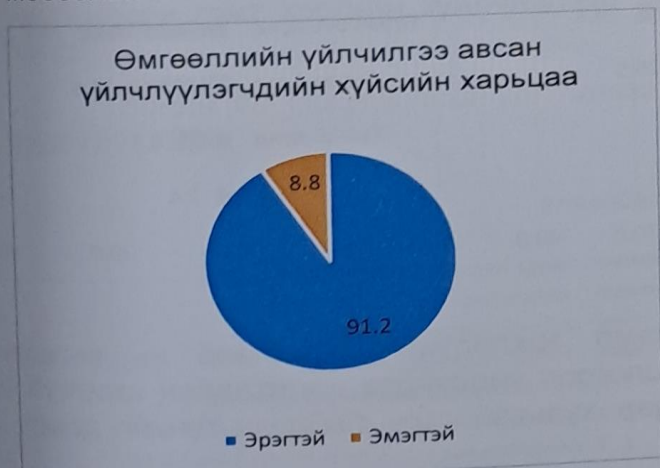
Харин судалгаанд оролцогчдын хүйсийн ерөнхий харьцааг судалж үзэхэд эрэгтэйчүүд 72 хувь, эмэгтэйчүүд 28 хувь гэсэн харьцаатай байсан байна. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 7. Судалгаанд оролцогчдын хүйсийн ерөнхий харьцаа



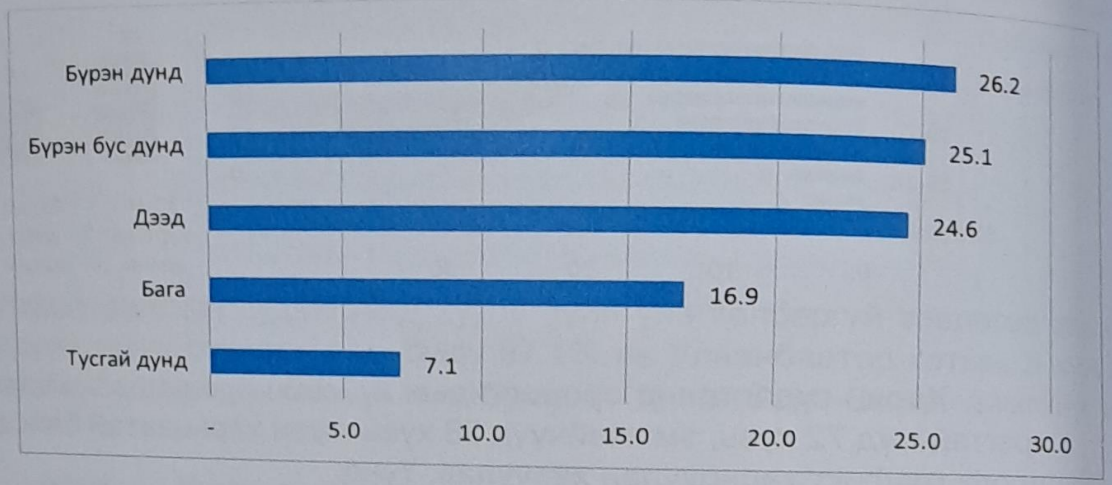
Оролцогчдын хүйсийн харьцааг өмгөөллийн болон хуулийн зөвлөгөө авсан үйлчлүүлэгчдээр ангилан дараах графикт харьцуулан харууллаа. Үүнд:

График 8. Оролцогчдын хүйсийн харьцааг авсан үйлчилгээгээр ангилсан мэдээлэл



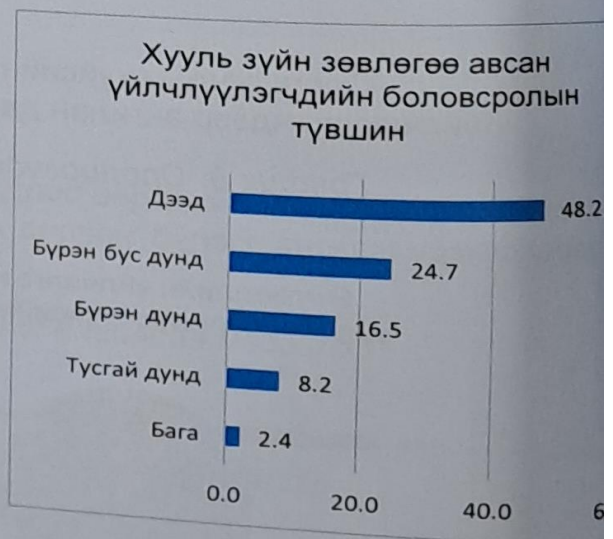
Оролцогчдыг боловсролын түвшингээр ангилж үзвэл бүрэн болон бүрэн бус дунд боловсролтой хүмүүс хамгийн их хэсгийг эзэлж байна. Үүнийг доорх графикт харуулав. Үүнд:

График 9. Оролцогчдын боловсролын түвшинг авсан үйлчилгээгээр ангилсан мэдээлэл



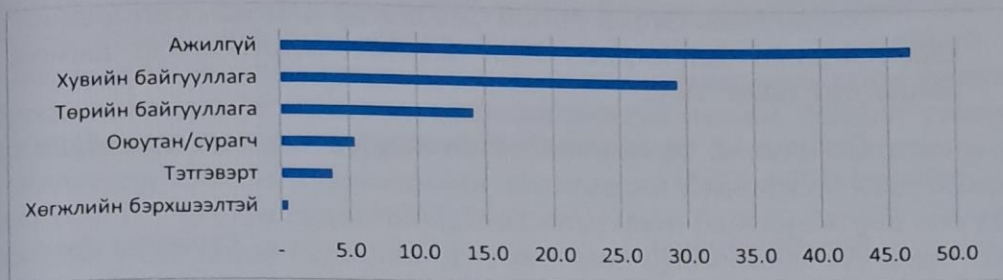
Үүнээс өмгөөллийн болон хуулийн зөвлөгөө өгөх үйлчилгээнд хамрагдсан хэрэглэгчдийг боловсролын түвшингээр нь ялгаж харьцуулахад өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдээс бүрэн дунд боловсролтой хүмүүс хамгийн олон хууль зүйн зөвлөгөө авсан оролцогчдоос дээд боловсролтой хэрэглэгчид илүү олон байв. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харууллаа. Үүнд:

График 10. Оролцогчдын боловсролын түвшинг авсан үйлчилгээгээр ангилсан мэдээлэл



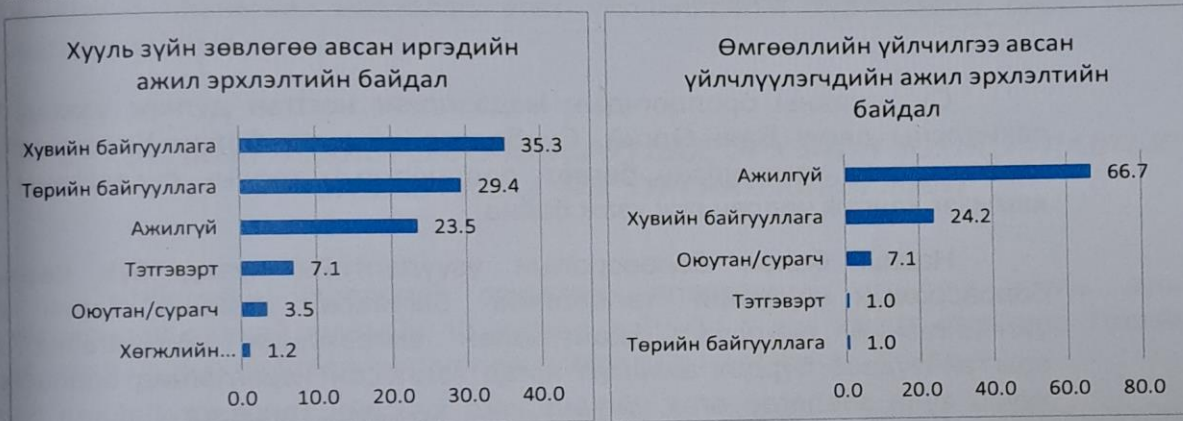
Харин оролцогчдыг ажил эрхлэлтийн байдлаар нь ангилж үзэхэд өмгөөллийн үйлчилгээний онцлогоос үндсэндээ шалтгаалан ажилгүй иргэдийг үйлчлүүлсэн нь хамгийн өндөр хувьтай гарч байлаа. Үүнийг доорх графикт харуулав. Үүнд:

График 11. Оролцогчдын ажил эрхлэлтийн байдал



Оролцогчдыг ажил эрхлэлтийн үзүүлэлтийг өмгөөллийн үйлчилгээ авсан болон хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл авсан үйлчлүүлэгчдээр ангилж үзэхэд өмгөөллийн үйлчилгээ авсан үйлчлүүлэгчдийн дунд ажилгүй иргэд хамгийн олон (66.7%) байгаа бол хууль зүйн зөвлөгөө авсан үйлчлүүлэгчид дотор хувийн болон төрийн байгууллагуудад ажилладаг иргэд хамгийн олон байлаа. Үүний харьцуулан доорх графикт харуулав. Үүнд:

График 12. Оролцогчдын ажил эрхлэлтийг авсан үйлчилгээгээр ангилсан мэдээлэл



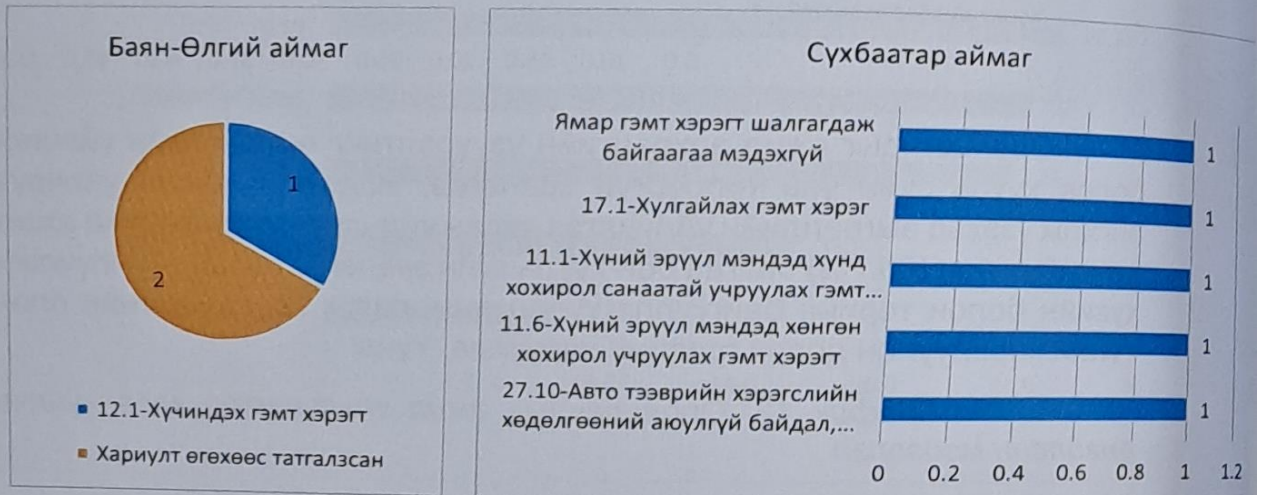
Улаанбаатар хотод өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн холбогдсон гэмт хэргийн зүйлчлэлээр ангилж үзэхэд дараах байдалтай байв. Үүнд:

График 13. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн холбогдсон гэмт хэргүүд (УБ)



Харин Баян-Өлгий болон Сүхбаатар аймгийн өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн холбогдсон гэмт хэргийн зүйлчлэлээр ангилж үзэхэд дараах байдалтай байв. Үүнд:

График 14. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн холбогдсон гэмт хэргүүд (БӨА, СБА)



Судалгааны оролцогчдын мэдээллийг нэгтгэн дүгнэж үзэхэд ХЗТТ-өөс захиалсны дагуу Баян-Өлгий, Сүхбаатар аймгууд болон Улаанбаатар хотын хэрэглэгчдийг хамруулсан бөгөөд оролцогчдын тоо нь судалгааны түүврийн хэмжээг хангаж чадсан гэж үзэж байна.

Насны болон боловсролын үзүүлэлтийн хувьд бүх насны болон боловсролын түвшний төлөөллийг багтаасан байна. Харин ХЗТТ-ийн үйлчилгээний онцлогоос шалтгаалан өмгөөллийн үйлчилгээнд ихэвчлэн эрэгтэйчүүдээс бүрдэх ажилгүй иргэд голлосон хэрэглэгчид оролцсон боловч хууль зүйн зөвлөгөө өгөх үйлчилгээнд хүйсийн тэнцвэрт байдал болон ажил эрхлэлтийн олон төрлийн байдлыг хангаж чадсан гэж үзэж байна.

Судалгааны онцлог, учирсан хүндрэл бэрхшээлүүд

Энэхүү судалгаанд хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдийн ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаанд өгсөн үнэлгээг тусгайлан боловсруулсан нь ХЗТТ-ийн хэрэглэгчдийн үнэлгээний судалгаанд энэ төрлийн үнэлгээг тусгайлан ангилж харуулж байгаа анхны тохиолдол гэж үзэж байна.

Мөн Төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга болох Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийг батлуулахтай холбоотой энэхүү хэрэглэгчдийн үнэлгээний судалгааны тодорхой оролцогчдоос тусгайлан санал цуглуулсан нь тус судалгааны нэгэн онцлог тал гэж үзэж байна. Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төсөлтэй холбоотой саналуудыг энэхүү тайлангийн дараагийн 2 дугаар бүлэгт тусгаж оруулсан болно.

22

ХЗТТ-ийн үйл ажиллагаа болон хэрэглэгчдийн бүлгийн онцлогоос шалтгаалан цагдан хорих төв, хорих ангид байгаа хэрэглэгчдийг олж уулзах боломжгүй, утсаар зөвлөгөө авсан хүмүүсийн байршил тодорхойгүй бөгөөд заримынх нь утас өөрчлөгдсөн зэрэг шалтгааны улмаас маш олон хэрэглэгчээс тоон болон ярилцлагын судалгаа авах боломжгүй нөхцөл байдал үүссэн зэрэг хүндрэл бэрхшээл гарсныг дурдах нь зүйтэй байна. Энэхүү шалтгааны улмаас өмнөх жилүүдэд хийсэн хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгаануудад хамрагдсан үйлчилгээний тоо энэхүү судалгааныхаас илүү цөөн байсан бөгөөд энэ удаагийн хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгаанд ч мөн тоон судалгааны түүврийн төлөөлөх чадвар бүхий дэд олонлогийг хоёр дахин багасгасан дүнгээр тооцсон болно.

ХЗТТ-ийн улсын өмгөөлөгчдийн өмгөөллийн үйлчилгээний хүртээмж нь шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаа болон хэрэглэгчийн эрх зүйн мэдлэг, ойлголттой нягт холбоотой асуудал байх тул өмгөөллийн үйл ажиллагааны хүртээмжид оноо өгч дүгнэх боломжгүй байв.

Түүнчлэн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээний хүртээмжийг тухайн үйлчилгээ шаардлагатай байгаа иргэдийн тоотой харьцуулах боломжгүй байсан тул энэхүү судалгааны хүрээнд улсын өмгөөлөгчийн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээний хүртээмжид оноо тавьж үнэлээгүй болно.

2. ХЗТТ-ИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛАХ, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ ЧИГ ҮҮРГИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

Төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт зааснаар Төвийн захирал нь дор дурдсан чиг үүргийг гүйцэтгэнэ гэж заажээ. Үүнд:

1. Төвийн дүрмийг боловсронгуй болгох санал боловсруулж, шийдвэрлүүлэх;
2. Төвийн үйл ажиллагааг сайжруулахтай холбогдсон шаардлагатай арга хэмжээний талаарх саналаа хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнд танилцуулж, шийдвэрлүүлэх;
3. Хувийн өмгөөлөгчийн зардал, тайлангийн загварыг батлах;
4. Улсын өмгөөлөгчийн тухайн нутаг дэвсгэртээ нүүдэллэн ажиллах хуваарь, удирдамжийг Төвийн салбарын саналыг харгалзан батлах;
5. Тухайн нутаг дэвсгэрт оршин суугаа хүн амын тоо, гэмт хэргийн гаралт, төлбөрийн чадваргүй яллагдагчийн эзлэх хувь, улсын өмгөөлөгчийн ажлын ачаалал зэргийг харгалзан Төвийн салбарт ажиллах улсын өмгөөлөгчийн орон тоог тогтоох, шинэчлэн тогтоох, Төвийн салбар байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах эсэх асуудлаар санал боловсруулах.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр болон тус үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд “Нийгмийн зорилтот бүлгийн иргэдэд үнэ төлбөргүй хууль зүйн

туслалцаа үзүүлэх эрх зүйн орчинг бүрдүүлнэ”, “Нийгмийн зорилтот бүлгийн иргэдэд үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх хөтөлбөрийг боловсруулах хэрэгжүүлнэ”, “Үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа авах шаардлагатай нийгмийн зорилтот бүлгийн судалгааг гаргана”, “Төлбөрийн чадваргүй яллагдагчид хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах ажлыг 2017-2018 онд гүйцэтгэж Хуулийн төслийг УИХ-д өргөн мэдүүлэх ажлыг 18 онд хийнэ” гэж тус тус төлөвлөсөн байна.

Нийгмийн зорилтот бүлгийн иргэдэд үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх ажлыг Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төсөл батлагдсаны дараа хуульд нийцүүлэн хөтөлбөрийн төслийг эцэслэн боловсруулахаар төлөвлөсөн бөгөөд “Нийгмийн зорилтот бүлгийн иргэдэд үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх хөтөлбөр”-ийг боловсруулах ажлын хэсэг байгуулагдаж, хөтөлбөрийн төслийг боловсруулаад байна.

Нийгмийн зорилтот бүлгийн иргэдэд буюу эрүүгийн хэргийн хохирогч иргэн, захиргааны хэргийн төлбөрийн чадваргүй, эмзэг бүлгийн холбогдогчид үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх оновчтой бүтцийг бий болгох талаар санал боловсруулж Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төсөлд тусгасан бөгөөд Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой үүсэх зардлыг урьдчилан тооцож Хууль зүй, дотоод хэргийн яаманд хүргүүлсэн байна.

Энэхүү судалгааны явцад шүүгчид, прокурорууд, цагдаагийн алба хаагчид болон ХЗТТ-ийн улсын өмгөөлөгчид Хууль зүйн туслалцааны тухай хуульд тусгах шаардлагатай гэсэн зарим саналаа өгсөн бөгөөд эдгээрийг гэмт хэргийн хохирогчид хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх, улсын өмгөөлөгчийн орон тоо нэмэх, улсын өмгөөлөгчийн цалин хөлс, нийгмийн баталгааг нэмэгдүүлэх гэсэн гурван хэсэгт ангилан хүргэж байна.

Гэмт хэргийн хохирогч болон иргэн, захиргааны зарим хэргийн оролцогчид хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх

Ганцаарчилсан ярилцлагын судалгаанд хамрагдсан 9 прокурорын 5 нь буюу 56% нь, ярилцлагын судалгаанд оролцсон цагдаагийн 12 алба хаагчийн 4 нь буюу 33.3% нь, 5 шүүгчийн 2 нь буюу 40.0% нь төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн яллагдагчдаас гадна төлбөрийн чадваргүй хохирогчид үйлчилгээ үзүүлэх шаардлага гарч байна гэж хэлжээ. Тухайлбал Баян-Өлгий аймгийн цагдаа “Хуулийн дагуу шүүх хурал, мөрдөн байцаах ажиллагаа Монгол хэл дээр явагдах ёстой. Гэтэл монгол хэл мэдэхгүй, өмгөөлөгч авах боломжгүй хохирогч олон ирж байна. Тэр болгонд бид улсын өмгөөлөгчид хандах боломжгүй. Манай аймгийн улсын өмгөөлөгч гуйхаар хүрээд ирдэг боловч тэр хүнийг байнга ирүүлэх нь зохимжгүй байдал үүсдэг” гэж хэлсэн байна. Мөн тухайн аймгийн прокурор “Сэтгэцийн өвчтэй, монгол хэл мэдэхгүй хохирогч болчихсон хүмүүс их ирдэг. Нөгөө хүн чинь өөрөө группын тэтгэмжээс өөр орлогогүй, гэр бүлийнхэн нь өмгөөлөгч авч өгөх боломжгүй тохиолдол гардаг. Энэ тохиолдолд улсын өмгөөлөгчийг оруулах шаардлага ялангуяа манай аймагт бол илүү гардаг”. Мөн Баян-Өлгий аймгийн нэгэн прокурор “Сэжигтэн яллагдагчаар тогтохгүй хохирогч нь монгол хэл мэдэхгүй байснаас болж шүүхээс хэрэг буцах тохиолдол гардаг. Мөрдөн байцаалтын шатанд монгол хэлээр ойлголцож явж байгаад шүүх дээр очсон хойно сандраад ч юм уу сайн ойлгохгүй болоод ирэхээрээ монгол хэл мэдэхгүй гээд хэлчихдэг. Шүүхэд хохирогч тал нь өмгөөлөгчгүй, яллагдагч тал нь

гурваас дөрвөн өмгөөлөгчтэй ирэх тохиолдол гардаг. Тэр үед хохирогч эрхээ хамгаалуулж чадахгүй болох эрсдэлтэй юм.” гэж хэлжээ. Эдгээрээс төлбөрийн чадваргүй хохирогчид өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх шаардлага бодитоор үүссэн болох нь энэхүү судалгааны явцад илэрсэн гэж дүгнэж байна.

Харин Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төсөл хэлэлцэгдэж байгаатай холбоотой ХЗТТ нь Нээлттэй нийгэм форум, Азийн хөгжлийн банк зэрэг донор байгууллагуудын санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр хэд хэдэн судалгааны ажлыг гүйцэтгүүлсэн бөгөөд эдгээр судалгаанд ХЗТТ-ийн улсын өмгөөлөгчид сэжигтэн, яллагдагчаас гадна зарим төрлийн гэмт хэргийн хохирогч, иргэний болон захиргааны зарим хэргийн оролцогчдод үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх нь зүйтэй гэсэн зөвлөмжүүдийг өгсөн байна.

Энэхүү судалгааны хүрээнд судалгааны баг шүүгч, прокурор, цагдаагийн байгууллагын алба хаагчид болон дүүрэг, аймгийн ЗДТГ-ын хуулийн хэлтсийн ажилтнуудтай ярилцлагын судалгаа хийхдээ дээрх хуулийн төсөлтэй холбогдуулан ямар зохицуулалтыг өөрчлөх, ямар зохицуулалт нэмж оруулах шаардлагатай байгаа талаар асуухад шүүгч, прокурор, хуулийн хэлтсийн ажилтнуудаас бүрдэх 6 оролцогчийн зүгээс иргэний болон захиргааны зарим хэрэгт улсын өмгөөлөгчид үнэ төлбөргүй хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх нь зүйтэй гэж үзсэн байна. Тухайлбал Баян-Өлгий аймгийн прокурор “Зөвхөн эрүүгийн гэлтгүй иргэний хэрэгт ч улсын өмгөөлөгч хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх шаардлага гарч байна. Монгол хэл сайн мэдэхгүй, хуулийн мэдлэггүйгээсээ болж хохирлоо барагдуулж чадаагүй иргэд олон байгаа” гэж хэлсэн байна. Мөн нэгэн дүүргийн шүүгч “Эрүүгийн хэргийн хохирлыг иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх журмаар хэлэлцэх тохиолдолд төлбөрийн чадваргүйн улмаас улсын өмгөөлөгч авч эрүүгийн хэрэг шийдвэрлүүлсэн хүн иргэний хэргийн шүүхэд бол өмгөөлөгчгүй л орох болж байна. Ядаж энэ тохиолдолд улсын өмгөөлөгч иргэний хэргийн шүүх хуралд нь өмгөөлөгчөөр оролцох боломжтой байвал маш хэрэгтэй зохицуулалт болно” гэж хариулсан байна. Нэгэн аймгийн ЗДТГ-ын хуулийн хэлтсийн ажилтан “Биднээс эрх зүйн зөвлөгөө авах гэж ирдэг хүмүүс дунд захиргааны байгууллагын буруутай үйл ажиллагааны улмаас хохирсон гэж ирэх иргэд олон байдаг. Тэд өмгөөлөгч авах эдийн засгийн боломжгүй учраас өөрсдөө хаана очих, хэнд хандах талаар мэдэхгүй явсаар цаг хугацаа их алддаг. Ийм тохиолдолд улсын өмгөөлөгч хууль зүйн зөвлөгөө өгөхөөс гадна өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх шаардлагатай гэж бодож байна. Төрийн байгууллагын эсрэг эрх зүйн мэдлэггүй нэг иргэн хэрэг шийдвэрлүүлэхэд хүч тэнцвэргүй байдал үүсэх нь ойлгомжтой шүү дээ” гэж хэлсэн байв.

Улсын өмгөөлөгчийн орон тоог нэмэх

Энэхүү судалгаанд хамрагдсан хэрэглэгчид улсын өмгөөлөгчийн ажлын ачааллыг ер нь их байдаг гэж дүгнэсэн болохыг тус судалгааны 4 дүгээр хэсгээс үзэх боломжтой. ХЗТТ-ийн хамтран ажиллагч байгууллагуудын зүгээс ч мөн улсын өмгөөлөгчдийн ажлын ачаалал их байдаг гэж дүгнэсэн байна. Тухайлбал улсын өмгөөлөгчийн алба хаагч “Улсын өмгөөлөгч амралтаа ч бүрэн эдэлж аймгийн цагдаагийн алба хаагч байх үед нь бид дуудах шаардлагатай болдог. чаддаггүй. Ээлжийн амралттай байх үед нь бид дуудах шаардлагатай болдог. Тийм учраас улсын өмгөөлөгчийн орон тоог аймгийн хэмжээнд доод тал нь хоёр болгон нэмэх нь зөв юм” гэж хэлсэн байна. Шүүхийн байгууллагын ажилтан энэ

талаар "Улсын өмгөөлөгч нь ганцаараа учраас тухайн хүн өвдсөн ч юм уу ар гэрийн асуудлаар чөлөө авсан үед орлоод ажиллах хүн олдохгүй. Улсын өмгөөлөгч авах хүсэлтээ оройтож гаргасан байх үед ийм зүйл тохиолдвол тэгээд өмгөөлөгчгүй болсонтой адилхан" гэж хэлжээ.

Харин нэгэн дүүргийн улсын өмгөөлөгч "Сонгинохайрхан, Баянзүрх дүүргүүдийн хувьд ачаалал маш их байдаг. Өмгөөлөгчийн тоог нэмэх шаардлагатай гэж боддог" гэсэн бол аймгийн улсын өмгөөлөгч "Би туслахтай байсан бол хуулийн зөвлөгөө авсан мэдээлэл, улирлын тайлан зэргээ туслахдаа даалгаад өөрөө бусад ажлаа амжуулах боломжтой болох байсан. Хуулийн зөвлөгөө өгөх ажил л гэхэд нэлээн ачаалал болдог. Олон хүн зөвлөгөө авсан өдөр бол зайлшгүй ажлын бус цагаар ажиллаж хэргийн материалтай танилцах зэргээр ажиллах шаардлагатай болдог" гэж хэлсэн байна.

Эдгээрээс улсын өмгөөлөгчийн ажлын ачаалал их байдаг гэж дүгнэж байна. Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төсөл батлагдвал тодорхой гэмт хэргийн хохирогч, зарим төрлийн иргэний хэргийн оролцогчид зэрэг үйлчлүүлэгчдийн төрөл нэмэгдэх бөгөөд ажлын ачаалал улам ихсэх юм. Иймд ХЗТТ нь цаашид улсын өмгөөлөгчийн орон тоог нэмэх асуудлаар эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны шийдвэр гаргуулахад бэлтгэж Хууль зүйн туслалцааны тухай хууль батлагдах эсэхээс үл хамааран Улаанбаатар хотын Баянзүрх, Сонгинохайрхан дүүргүүдэд болон хамгийн ачаалал ихтэй байгаа аймгуудад улсын өмгөөлөгчийн орон тоог нэмэх арга хэмжээ авах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Улсын өмгөөлөгчийн цалин хөлс, ажлын болон нийгмийн баталгааг хангах асуудлаар

Энэхүү хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааны явцад улсын өмгөөлөгчийн цалин, нийгмийн болон хууль зүйн баталгаа хангалтгүй байгаа гэсэн мэдээллийг хэд хэдэн оролцогч өгсөн юм.

Энэ талаар нэгэн дүүргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч "Би хэд хэдэн дүүргийн шүүхэд ажиллаж байсан. Цалин бага байгаа болохоор ихэвчлэн тэтгэвэртээ гарсан хүмүүс улсын өмгөөлөгчөөр ажиллаж байгаа нөхцөл байдал ажиглагдаж байна. Гэтэл настай хүмүүс шаардлагатай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн талаар мэдэхгүй байсан удаа байгаа. Нөгөө талын өмгөөлөгч iPad ч юм уу компьютер дээр хурдхан хараад байхад улсын өмгөөлөгч бичсэн тэмдэглэлээ өөрөө сайн харж чадахгүй уншиж ядаж байгаа нь харамсалтай санагдсан. Үүний дээр настай хүмүүс их ажилдаа ядардаг ч байх. Тийм болохоор л тэтгэвэрт гарч байгаа шүү дээ. Цалин, нийгмийн баталгааг нь нэмээд залуу хүмүүсийг ажиллуулбал хуульчид өрсөлдөөн ихтэй байгаа энэ цаг үед улсын өмгөөлөгчөөр ажиллах хүмүүс олдоно шүү дээ. ХЗТТ энэ тал дээр анхаарах зайлшгүй шаардлагатай" гэж хэлсэн байна.

Харин ХЗТТ-ийн албан хаагч "Улсын өмгөөлөгчийн ажлын зар тавихад цалин бага, нийгмийн баталгаа муутай болохоор жаахан хэцүү хүмүүс ажилд орохоор ирдэг. Хувийн өмгөөлөгчийн нэг хэрэгт ажиллаад олдог мөнгийг сарын цалин болгож авчхаад сардаа 30-40 хэрэг дээр ажиллах хүн байхгүй шүү дээ" гэж хэлсэн байна.

Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн баталгааны талаар нэгэн улсын өмгөөлөгч "Төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуульд үйлчлүүлэгч нь төлбөрийн чадвартай болох нь тогтоогдсон тохиолдолд л улсын өмгөөлөгч өмгөөлөхөөс татгалзах эрхтэй гэж хязгаарлагдмал байдлаар зохицуулсныг Хууль зүйн туслалцааны тухай хуульд илүү дэлгэрэнгүй тусгах шаардлага байдаг. Цагдаагийн болон шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагаас улсын өмгөөлөгч томилуулах хүсэлтийг хүргүүлэхээр явуулдаг боловч тухайн хүсэлт ХЗТТ-д ирэх хүртэлх хугацаанд хэрэгт холбогдогчийн шүүх хурал нь болчихсон тохиолдол гардаг. Тэр тохиолдолд бид татгалзах эрхгүй болохоор өмгөөлсөн мэтээр худлаа тайлан гаргах шаардлагатай болдог. Аймаг орон нутагт нэг улсын өмгөөлөгч ажлаас гарлаа гэхэд дараагийн өмгөөлөгч томилогдох хүртэл хугацаанд л үүний адил хоёр юм уу гурван хэрэг шийдэгдсэн байх боломжтой" гэж нэгэн улсын өмгөөлөгч хэлжээ.

Улсын өмгөөлөгчийн ажлын үр дүнг дүгнэх аргачлалыг ХЗТТ-ийн захирал батлахаар Хууль зүйн туслалцааны тухай хуульд тусгах нь зүйтэй гэсэн саналыг ажлын албаны албан хаагчдын зүгээс өгсөн байна. Мөн улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээний үр дүнг дүгнэх аргачлалыг мөн л одоог хүртэл батлаагүй, аливаа эрх зүйн зохицуулалтаар зохицуулаагүй байна. Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийн хүртээмж, үр нөлөөг тооцох нийтлэг аргачлал Монгол Улсын хэмжээнд байхгүй байгаа тул ХЗДХЯ-наас ийм аргачлалыг баталж, холбогдох байгууллага, аж ахуйн нэгж, албан тушаалтнууд хэрэгжүүлж эхлэх шаардлагатай гэж үзэж байна.

3. ХҮНИЙ НӨӨЦИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР ДҮН

Хүний нөөцийн үйл ажиллагааны үр дүнтэй байдал нь тухайн байгууллагын албан хаагчдын ажлын байран дахь сэтгэл ханамжид нөлөөлөх нэгэн чухал хүчин зүйл бөгөөд энэ нь байгууллагын ажилтан, албан хаагчдаар дамжин хэрэглэгчийн сэтгэл ханамжид нөлөөлж байдаг.

ХЗТТ-д одоогийн байдлаар нийт 67 ажилтан, албан хаагч ажиллаж байгаагаас ажлын албанд 8 албан хаагч, салбарт 52 улсын өмгөөлөгч, 7 улсын өмгөөлөгчийн туслах ажиллаж байна.

Тус байгууллага хүний нөөцийн бодлого, түүний хэрэгжилтийг сайжруулах зорилгоор төрийн захиргааны албан хаагчдын ажлын байранд дүн шинжилгээ хийх ажлын хэсгийг байгуулж чиг үүргийн шинжилгээг хийсэн бөгөөд тайланг Хууль зүй, дотоод хэргийн яаманд хүргүүлсэн байна. Мөн чиг үүргийн шинжилгээнд үндэслэн албан тушаалын тодорхойлолтыг Төрийн албаны зөвлөлийн "Албан тушаалын тодорхойлолт боловсруулах нийтлэг журам"-ын дагуу боловсруулж, төслийг батлуулахаар Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны дэргэдэх Төрийн албаны салбар зөвлөлд хүргүүлсэн байна.

ХЗТТ нь 2019 онд 9 сонгон шалгаруулалт зарлаж 12 албан хаагчийг сонгон шалгаруулсан байна. Улсын өмгөөлөгч нь Төрийн үйлчилгээний албан тушаалтны ангилалд багтдаг тул төрийн захиргааны албан хаагчаас өөрөөр сонгон шалгаруулалт явдаг. Тухайн сонгон шалгаруулалт бүрд өөр өөр сонгон шалгаруулалтын комисс томилогдсон бөгөөд урьдчилан баталсан удирдамжийн

дагуу сонгон шалгаруулалтад оролцож байгаа хүмүүсийн ажилласан туршлага, хувь хүний ур чадвар, зан төлөв зэргийг харгалзан сонгон шалгаруулсан байна.

Төрийн жинхэнэ албан тушаалын сул орон тоо гарсан тохиолдолд тухайн байгууллага болон төрийн холбогдох байгууллагад ажиллаж байгаа төрийн жинхэнэ албан хаагчдаас үйл ажиллагааны үр дүн, мэргэшлийн түвшингээр шалгаруулж нөхөн томилдог байна. Гэвч Төрийн албаны тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга батлагдсантай холбоотой Хууль зүйн туслалцааны төвийн ажлын алба нь одоогийн байдлаар төрийн захиргааны 5 сул орон тоотой ажиллаж байгаа бөгөөд энэ нь ажлын албаны нийт орон тооны 38%-ийг эзэлж байна. Албан тушаалын тодорхойлолт батлагдсаны дараа Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны дэргэдэх Төрийн албаны зөвлөлийн салбар зөвлөлд сул орон тоог нөхөх захиалгыг хүргүүлэхээр төлөвлөж байгаа бөгөөд 2019 онд сул орон тоон дээр гэрээт ажилтан ажиллуулаагүй. Цөөн албан хаагчтай ажиллаж байгаа нь ХЗТТ-ийн хүний нөөцийн үйл ажиллагааны аливаа доголдолтой бус Монгол Улсын төрийн албаны хууль тогтоомж, бодлого, тэдгээрийн хэрэгжилттэй шууд холбоотой асуудал байсан гэж үзэж байна.

ХЗТТ-ийн хүний нөөцийн чиг үүргийг тус байгууллагын дотоод хяналт, шалгалт хариуцсан мэргэжилтэн гүйцэтгэж байгаа бөгөөд мөн л дээр дурдсан асуудлаас шалтгаалан хүний нөөцийн мэргэжилтэн томилоогүй байна.

Төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуульд зааснаар ХЗТТ-ийн захирал улсын өмгөөлөгчдийн сэлгэн ажиллах хуваарь батлахаар заасан боловч 2019 онд сэлгэн ажиллах хуваарь батлах шаардлага гараагүй. Харин улсын өмгөөлөгчийн өргөдлийг үндэслэн зөвхөн нийслэлийн зарим салбар хооронд хувийн шалтгааны улмаас сэлгэн ажилласан цөөн тохиолдол байна.

Хууль зүйн туслалцааны төвөөс улсын өмгөөлөгчид, алба хаагчдын ур чадварыг дээшлүүлэх ажлын хүрээнд доорх сургалт, чадавхжуулалтын ажлуудыг хийж гүйцэтгэжээ. Үүнд:

1. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухайн хууль болон түүнд нийцүүлэн гаргасан дүрэм журам;
2. Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль;
3. Төрийн албаны тухай хууль, төрийн албан хаагчийн ёс зүй;
4. Баримт бичгийн стандартыг хэрэгжүүлэх нь, архивын баримтын хадгалалт хамгаалалт;
5. Шүүх ДНХ, шинжилгээ;
6. Шинжээчийн дүгнэлтийг үнэлэх нь;
7. Хуульчийн мэргэжлийн хариуцлага;
8. Өмгөөлөгч ЭХХША-нд оролцох;
9. Өмгөөлөгчийн илтгэх, хэлцэл хийх урлаг;
10. Өмгөөлөгчийн багаар хамтран ажиллах чадвар;
11. Мэдээллийн нэгдсэн сангийн программын практик сургалт;
12. Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн талаар сургалт.

Харин улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлэх аргачлалыг Хууль зүй дотоод хэргийн сайд батлах ёстой боловч одоог хүртэл батлаагүй

байгаа тул улсын өмгөөлөгчдийн ажлын үр дүнг үнэлэх боломжгүй хэвээр байна. Харин тэдний ажлын үр дүнг үнэлэхдээ удирдлагын өгсөн үүрэг даалгаврыг биелүүлсэн байдал, ачаалал зэргийг харгалзан өмгөөллийн үйл ажиллагааны чанартай хамааралгүй байдлаар үнэлгээ өгч байна. Мөн ХЗТТ-ийн үндсэн үйл ажиллагааны нэг хэсэг болох хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээний үр дүнг дүгнэх аргачлалыг мөн л одоог хүртэл батлаагүй байна. Энэ асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор ХЗТТ-өөс тухайн өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаа явуулж байгаа өрөөнд санал, хүсэлтийн хайрцаг байрлуулах, зөвлөгөө авсан иргэдтэй дахин холбогдож зөвлөгөө, мэдээллийн чанар болон харилцааны соёлын талаар асуух зэргээр арга хэмжээ авч байгаа боловч ялангуяа хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийн хүртээмж, үр нөлөөг тооцох нийтлэг аргачлал Монгол улсын хэмжээнд байхгүй байгаа тул эдгээр арга хэмжээ нь зөвхөн тухайн үйлчилгээг цаашид илүү сайжруулахад л ашиглагдах боломжтой байна.

4. ХЗТТ-ИЙН ТӨРИЙН ЗАХИРГААНЫ БУСАД ЧИГ ҮҮРГИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

ХЗТТ-ийн үндсэн үйл ажиллагаа нь улсын өмгөөлөгчдийн үзүүлдэг өмгөөллийн үйлчилгээ болон хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ болох талаар дээр дурдсан билээ. Өмгөөлөл болон хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээний чанар хүртээмжийн талаар энэхүү судалгааны тайлангийн 6 дугаар бүлэгт агуулсан бол энэхүү бүлэгт ХЗТТ-ийн ажлын албаны гүйцэтгэх захиргааны зарим чиг үүргийн хэрэгжилтийн талаар мэдээллийг хэрэглэгчдээс өгсөн үнэлгээний хамт оруулсан болно.

ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааг иргэдэд мэдээлж сурталчлах

Хууль зүйн туслалцааны төвийн өргөдөл, гомдлын мэдээ, статистик мэдээ, байгууллагын жилийн эцсийн тайланг салбаруудаас хүлээн авч нэгтгэн ажиллаж байна.

Төвийн тайлан мэдээг байгууллагын цахим хуудас болон мэдээллийн самбарт тухай бүр шинэчлэн байршуулан ажиллаж байна.

Мөн Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйл ажиллагаанд мөрдөгдөж буй хууль, тогтоомж дүрэм журмыг иргэд олон нийтэд ойлгомжтой байдлаар байгууллагын цахим хуудас /www.lac.gov.mn/ болон байгууллагын мэдээллийн самбарт байршуулсан байна.

Байгууллагын санхүүгийн мөн цахим хуудас болон шилэн дансны нэгдсэн системд тухай бүр байршуулан мэдээллийн ил тод байдлыг хангажээ. Цаашид хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх үйлчилгээний талаарх мэдээлэл, бүрдүүлэх баримт бичгийн талаар "E-khutuch.mn" цахим санд байршуулахаар Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнд хүргүүлсэн байна.

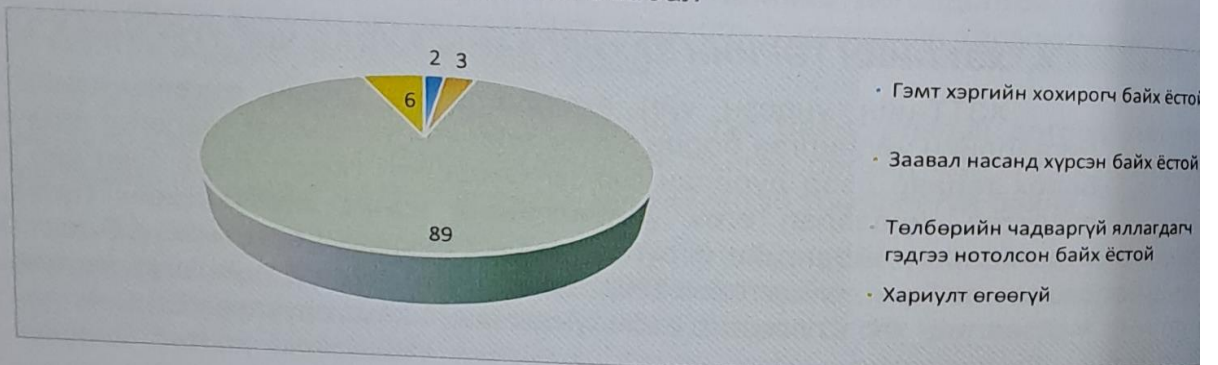
Түүнчлэн эрх зүйн мэдээлэл, сургалт сурталчилгаа, судалгаанд мэдээллийн технологийг ашиглах ажлын хүрээнд Монголын үндэсний олон нийтийн телевизээс бэлтгэн явуулдаг "Эрх зүйн хөтөч" нэвтрүүлгийн 2 дугаарт оролцож Сүхбаатар дүүрэг дэх салбар болон Сэлэнгэ аймаг дахь салбарын "Иргэдэд үйлчлэх танхим"-аас нэвтрүүлгийг бэлтгэн МҮОНРТ-ээр салбарын үйл

ажиллагаа, чиг үүргийг олон нийтэд сурталчлах ажлыг гүйцэтгэжээ. Түүнчлэн МҮОНРТ-ийн "Иргэдийн эрх зүйн боловсрол" шууд нэвтрүүлэгт 2019 оны 1 дугаар сарын 30-ны өдөр 2 улсын өмгөөлөгч оролцож иргэдийн асуулта хариулж зөвлөгөө, мэдээлэл өгчээ.

Энэхүү судалгааны хүрээнд ХЗТТ-ийн үйлчилгээ, үйл ажиллагаан талаарх хэрэглэгчдийн болон иргэдийн мэдлэг, мэдээлэл авах байдлыг тодруулах зорилгоор тодорхой асуултуудыг асууж тандан судалсан болно.

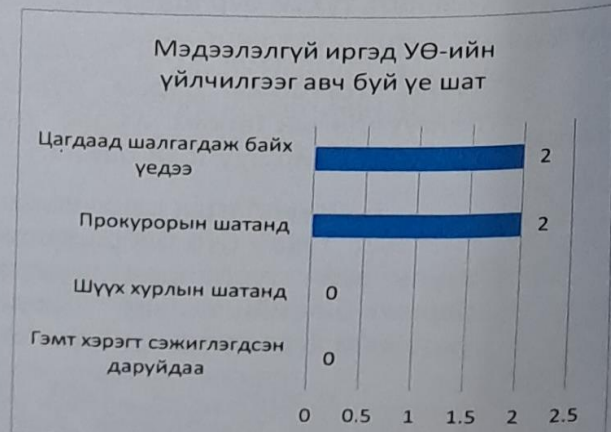
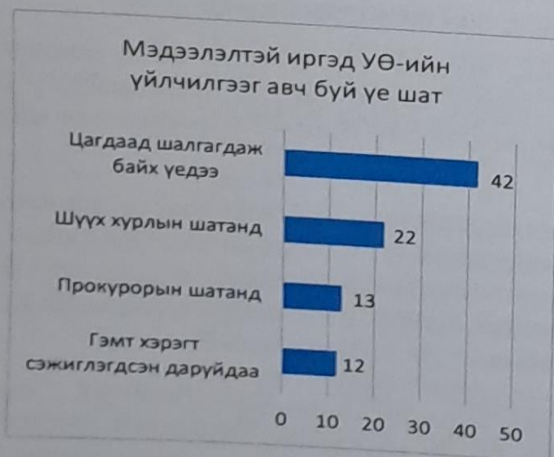
Ингэхдээ өмгөөллийн үйлчилгээ авсан үйлчлүүлэгчдээс улсын өмгөөлөгчийн өмгөөллийн үйлчилгээг авахын тулд ямар шаардлага хангаса байх ёстой болохыг мэдэж байгаа эсэхийг тандан асуухад 89 хувь нь зөв хариултыг сонгосон байна. Үүнийг доорх графикт харуулав. Үүнд:

График 15. Үйлчлүүлэгчид ХЗТТ-өөс өмгөөллийн үйлчилгээ авах тавигдах шаардлагыг мэдэж байгаа байдал



Харин энэ төрлийн мэдээллийг авсан мэдлэгтэй хэрэглэгчийн хувьд бусад үйлчлүүлэгчдээс ялгагдах тал байгаа эсэхийг судалж үзэхэд тэд гэмт хэрэгт сэжиглэгдсэн даруйдаа өмгөөллийн үйлчилгээ авах байдал илүү байв.

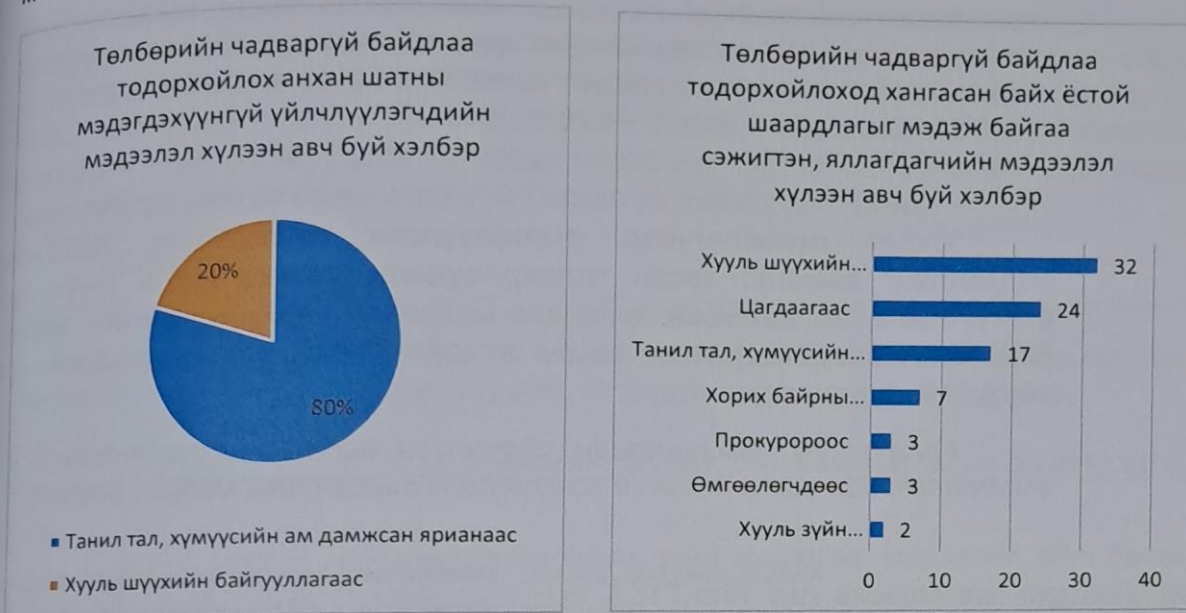
График 16. Мэдээлэлтэй болон мэдээлэлгүй үйлчлүүлэгчдийн ялгаатай байдал



Харин ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааны талаар тодорхой мэдээлэлтэй байгаа болон анхан шатны мэдлэг, ойлголт муутай байгаа хэрэглэгчдийн хувьд тухайн мэдээллийг хэрхэн олж авсан хэлбэрийг харьцуулж үзэхэд мэдээлэл муутай

хэрэглэгчид мэдээллийг зөвхөн танил, тал хүмүүсийн ам дамжсан ярианаас эсвэл хууль шүүхийн байгууллагаас авч улсын өмгөөлөгчөөр үйлчлүүлсэн бол тодорхой мэдээлэлтэй хэрэглэгчид илүү олон эх үүсвэрээс мэдээллийг олж авсан нь доорх графикаас харагдаж байна. Үүнд:

График 17. ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааны талаар мэдлэгтэй болон мэдээлэл муутай хэрэглэгчдийн өмгөөллийн үйлчилгээ авсан үе шат



Хэрэглэгчдийн мэдээлэл авч байгаа эх сурвалжийг харьцуулахад нийгмийн сүлжээ болон хууль, шүүхийн байгууллагаас мэдээлэл авах нь хамгийн их байв.

График 18. Оролцогчдын мэдээлэл авдаг эх сурвалжуудын харьцуулалт



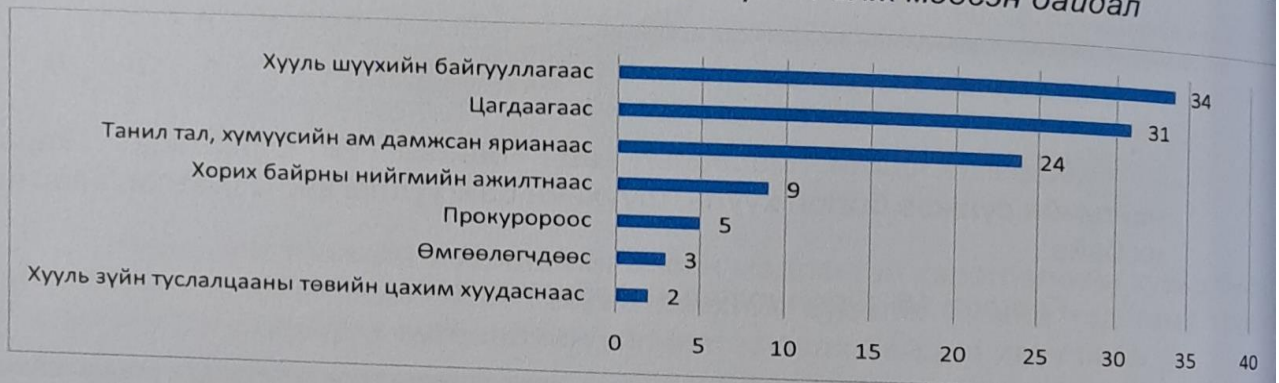
Үүнээс хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан хэрэглэгчдийн ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааны тухай мэдээлэл авсан эх сурвалжийг судалж үзвэл нийгмийн сүлжээ болон лавлахаас, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээс болон танил тал, хүмүүсийн ам дамжсан ярианаас мэдээлэл авах нь хамгийн их байна. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 19. Хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө авсан иргэдийн ХЗТТ-ийн тухай мэдээлэл олж авсан эх үүсвэрийн харьцуулалт



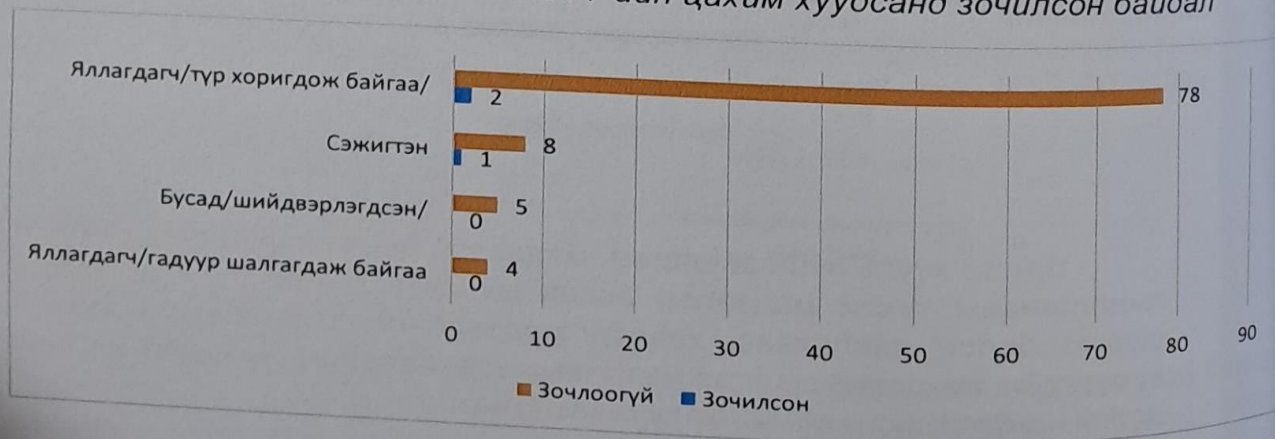
Улсын өмгөөлөгчөөр өмгөөлүүлсэн хэрэглэгчид ХЗТТ-ийн тухай мэдээллийг хаанаас авсан талаар судалж үзэхэд хууль шүүх, цагдаагийн байгууллага, ам дамжсан ярианаас мэдээлэл авах нь хамгийн өндөр хувьтай байлаа. Тэдний мэдээлэл авсан эх сурвалжийг доорх графикт харьцуулахаруулав. Үүнд:

График 20. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн ХЗТТ боловч өмгөөлөгчдийн үйлчилгээний мэдээллийг хэрхэн олж мэдсэн байдал



Энэхүү судалгааны өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдээс ХЗТТ-ийн цахим хуудсанд зочилсон гурван л хүн байв. Эдгээр нь түр хоригдож байгаа хоёр яллагдагч, нэг сэжигтнээс бүрдэж байсан болно. ХЗТТ-ийн албан ёсны вебсайтад зочилсон болон зочлоогүй хэрэглэгчдийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 21. Оролцогчид ХЗТТ-ийн цахим хуудсанд зочилсон байдал



Дээрх мэдээллээс ХЗТТ-ийн тухай мэдээллийг хэрэглэгчид нийгмийн сүлжээ, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүд болон хууль, шүүхийн байгууллагаас авах нь хамгийн нийтлэг байгаа бол танил тал болон бусад хүмүүсийн ам дамжсан ярианаас олж мэдэх нь тухайн байгууллагын цахим хуудсаар зочилж мэдээлэл авахаас илүү байгаа нь анхаарал татаж байна.

Дүүрэг, аймгуудад хийсэн судалгааны явцад цагдаа, шүүх, прокурорын байгууллагын зарим албан хаагчид хүртэл Хууль зүйн туслалцааны төв гэдэг байгууллага байдаг эсэхийг мэдэхгүй, Монголын Хуульчдын холбооны эсвэл Монголын өмгөөлөгчдийн холбооны бүрэлдэхүүн хэсэг гэж ойлгодог, зарим нь тийм байгууллага байдаг талаар сонссон төдий байгаагаас ХЗТТ-ийн хамтран ажиллагч байгууллагууддаа чиглэсэн мэдээлэл, сурталчилгааны үйл ажиллагаа төдийлөн үр дүнтэй байж чадахгүй байгаа нь харагдаж байна.

Шигтгээ

... Хууль зүйн туслалцааны төв нь Монголын Хуульчдын холбооны нэг салбар нь юм болов уу гэж л боддог шүү дээ. Яг учрыг нь сайн мэдэхгүй байна.

Аймгийн прокурорын байгууллагын албан хаагч

Цаашид улсын өмгөөлөгчдийн хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх болон өмгөөлөл хийх үйлчилгээний зэрэгцээ ХЗТТ-ийн үйл ажиллагааг сурталчлах, иргэд, байгууллага аж ахуйн нэгжүүдэд байгууллагынхаа тухай мэдээллийг хүргэх тодорхой төлөвлөгөө боловсруулан ажиллах шаардлагатай гэж үзэж байна.

Өргөдөл гомдол хүлээн авах, шийдвэрлэх

“Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай” хууль болон “Хууль зүйн туслалцааны төвд хандаж иргэдээс гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх журам”-ын хүрээнд иргэдээс гаргаж буй өргөдөл, гомдлыг хуулийн хугацаанд шийдвэрлэн ажиллаж байна.

Хууль зүйн туслалцааны төвийн ажлын алба болон салбаруудад иргэд, байгууллагаас 2019 оны 11 дугаар сарын 25-ны өдрийн байдлаар хууль зүйн туслалцаа хүссэн өргөдөл 3059, хүний нөөцийн асуудлаар /ажилд орох, ажлаас чөлөөлүүлэх тухай/ 16, улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой ирүүлсэн гомдол 9, албан хаагчдаас ирүүлсэн санал хүсэлт 30 ирсэн бөгөөд нийт 3114 өргөдөл гомдол, санал хүсэлтийг хүлээн авч, хуулийн хугацаанд бүрэн шийдвэрлэсэн байна.

Харин 2019 онд орон нутгийн 11 салбар болон нийслэл дэх салбаруудад хяналт шалгалт хийж ажилласан бөгөөд хяналт шалгалт хийсэн ажлын хүрээнд салбаруудад үүрэг даалгавар, зөвлөмж хүргүүлж, зөрчлийг тухай бүр арилгуулж ажилласан байна.

Улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотойгоор ихэвчлэн цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай ангиас өмгөөлөгч уулзахгүй байна гэсэн утгатай гомдол ирдэг. Үйлчлүүлэгчтэй ойрхон давтамжтай уулзах боломж улсын

өмгөөлөгчид тухай бүр олддоггүй нь ХЗТТ-өөс унааны асуудлыг бүрэн зохицуул
егөхгүй байгаатай холбоотой гэж албан хаагчид үздэг байна.

Улсын өмгөөлөгчдийг ажиллах нөхцөлөөр хангах

Төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагчид үзүүлэх хууль зүй
туслалцааны тухай хуульд ХЗТТ нь хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн
захиргааны төв байгууллагын харьяанд байх бөгөөд тус төв нь ажлын алба
салбараас бүрдэнэ гэж заажээ. Өнөөдрийн байдлаар ХЗТТ нь ажлын алба боло
31 салбартай үйл ажиллагаа явуулж байна.

Хуульд улсын өмгөөлөгч нь ажил үүргийн болон хуульчийн мэргэжлийн
өөрөө удирдах ёсны зарчмаар зохион байгуулагдан ажиллах бөгөөд
өмгөөлөгчийн чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай ажиллах нөхцөлөө
хангагдахаар заажээ. Хуулийн энэхүү зохицуулалтын дагуу улсын өмгөөлөгчийн
ажиллах нөхцөл хэр сайн хангагдаж байгаа нь улсын өмгөөлөгчийн үйлчилгээний
чанар, хүртээмжид тодорхой хэмжээгээр нөлөөлөх тул энэ хэсэгт улсын
өмгөөлөгчийн ажиллах нөхцөл, тэдэнд учирч байгаа хүндрэл, бэрхшээлийг
тодорхойллоо.

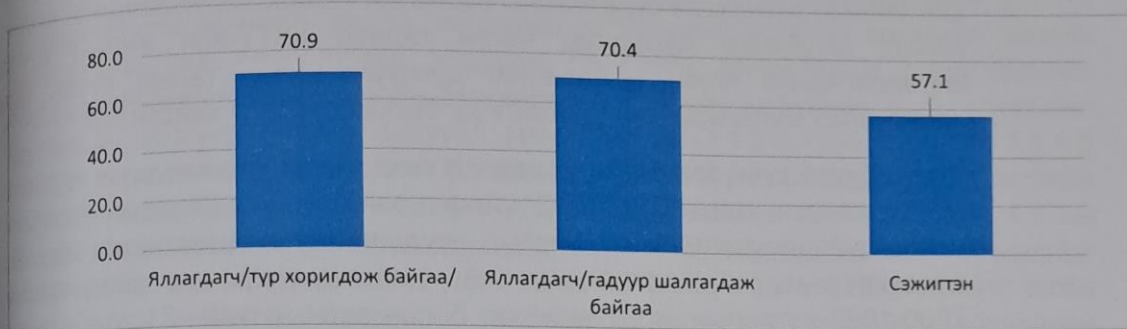
ХЗТТ нь 2019 онд салбарын үйл ажиллагааны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх
төрийн үйлчилгээг иргэдэд түргэн шуурхай нэг цэгээс хүргэх, ажлын байрны
таатай орчинг бүрдүүлэх зорилгоор Сүхбаатар дүүрэг болон Сэлэнгэ, Дорноговь
аймаг дахь салбарт "Иргэдэд үйлчлэх танхим"-ыг нээн ажиллуулж байна. Хууль
зүйн туслалцаа шаардлагатай орон нутгийн иргэд тухайн салбарынхаа "Иргэдэд
үйлчлэх танхим"-д хандан хууль зүйн зөвлөгөөг үнэ төлбөргүйгээр авах, хууль эрх
зүйн тулгамдаж буй асуудлаа шийдвэрлүүлэх боломжийг бүрдүүлсэн байна.
Цаашид нийт салбарын ажлын байрыг иргэдэд үйлчлэхэд таатай орчин бүрдүүлж
"Иргэдэд үйлчлэх танхим"-ын зориулалтаар тохижуулж ажиллахаар төлөвлөж
байгаа ажээ.

Ажлын байрны хувьд тус төвийн салбарууд нь дүүргийн, хорооны болон
аймгийн засаг даргын тамгын газруудад ихэвчлэн байрлаж ажиллаж байгаа
бөгөөд ихэвчлэн интернэтэд холбогдсон, ажиллах нөхцөл хэвийн байгаа. Гэвч
ажиллах нөхцөлийн талаар Баян-Өлгий аймгийн улсын өмгөөлөгч "Ажлын
байрны нөхцөл муу, таазны зарим хэсэг нурахад бэлэн байгаа бөгөөд
үйлчлүүлэгчтэй ярилцаж байгаа яриа нь хажуугийн өрөөний хүнд шууд
сонсогддог. Энэ нь ажил үүргээ хэвийн гүйцэтгэх нөхцөлд нөлөөлж байна" гэж
хэлсэн байна. Харин Сүхбаатар аймгийн улсын өмгөөлөгч "Манай өрөө аймгийн
нутгийн хөгжлийн ордны гуравдугаар давхарт буюу өндөрт байдаг болохоор
иргэд олохгүй удаа байдаг. Бас настай болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс их
ядарч гарч ирдэг санагддаг. Зарим хөлөө бариад сууж байхыг харсан" гэж
хариулсан байна. Улаанбаатар хотын нэгэн дүүргийн улсын өмгөөлөгч "Манай
ажиллах нөхцөл ерөнхийдөө тухтай боловч, хорооны шинэ байранд орсноосоо
хойш интернэтгүй маш удаан хугацаанд ажилласан. Одоо л интернэттэй болж
байгаа" гэж хэлсэн байна.

Харин өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн анкетын асуулгад өгсөн
хариултаас үзэхэд үйлчилгээний өрөө, танхим, орчин нөхцөлд дунджаар 66.1%-
ийн үнэлгээг өгсөн нь мөн л сайнгүй үзүүлэлт байв. Доорх графикт өмгөөллийн

үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн үйлчилгээний орчин нөхцөлд өгсөн үнэлгээг хэрэглэгчдийн бүлгээр ангилан харуулав. Үүнд:

График 22. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн зүгээс үйлчилгээний өрөө, танхим, орчин нөхцөлд өгсөн үнэлгээ



Ганцаарчилсан ярилцлагын судалгаанд оролцсон хэрэглэгчдийн зүгээс “Улсын өмгөөлөгчийн өрөөг нь засаж, сандал зэрэг нэмэх зэргээр тохижуулж л үйл ажиллагааг нь сайжруулах байх. Тэрнээс биш ажлаа маш сайн хийж байгаа” зэргээр ажлын өрөө, ширээ сандлын хүрэлцээ, нөхцөл байдлыг нь үнэлсэн байв.

Мөн улсын өмгөөлөгчийн ажлын онцлогоос шалтгаалан цагдаа, прокурор, шүүх, цагдан хорин төв зэрэг байгууллагуудад очих, ажил дээрээ буцаж ирэх шаардлага тогтмол байдаг боловч ХЗТТ нь улсын өмгөөлөгчдөд үйлчлэх нэг машинтай тул бүх хотын төвийн дүүргүүдийн өмгөөлөгчдөд бүгдэд нь үйлчлэх боломжгүй, хотын захын дүүргийн өмгөөлөгчдөд үйлчилдэггүй бол бусад орон нутгийн өмгөөлөгчид өөрсдийн машинаар эсвэл такси барих зэрэг бусад байдлаар энэ асуудлыг шийдвэрлэж байгаа нөхцөл байдал судалгааны явцад илэрсэн. Энэ талаар нэгэн дүүргийн улсын өмгөөлөгч “Ер нь өөрийн машинаараа цагдан хорих 461 дүгээр анги руу очих зэргээр бүх л ажлаа зохицуулдаг. Бензиний мөнгө өгдөг боловч хүрдэггүй. Цаашид энэ асуудлыг зохицуулж өгвөл сайн байна” гэсэн бол нэгэн аймгийн өмгөөлөгч “Өөрийн гэсэн машингүй, орой үдэш дуудахад очих боломжгүй. Ер нь өдөр ч гэсэн ажил ихтэй, цагдаа, шүүх, прокурорын байгууллагаар очих шаардлага байнга л гарч байдаг. Өвөл бол алхахад их даардаг. Зун бол халууцаад бас л хэцүү байдаг. Тийм учраас ихэвчлэн такси барьж явах хэрэг гардаг. Гэтэл өдөр болгон таксидаад явна гэвэл цалин маань хүрэхгүй болно” гэж хэлсэн байна.

Улсын өмгөөлөгчдийн цалингийн хэмжээг ижил төрлийн үйлчилгээ эрхэлдэг хувийн өмгөөлөгчидтэй харьцуулахад харьцангуй бага байдаг бөгөөд ажлын ачаалал хамаагүй илүү байдаг талаар шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллагын төлөөлөгчид хэлж байсан билээ. Үүний зэрэгцээ улсын өмгөөлөгчид өөрийн цалингийн тодорхой хэсгийг унааны зардалд зарцуулах шаардлага гарч байгаа нь ажлын байрны сэтгэл ханамжид, цаашилбал өмгөөллийн ажлын чанарт нөлөөлөх эрсдэлтэй байгаа тул цаашид улсын өмгөөлөгчдөд олгох бензиний болон унааны мөнгийг нэмэгдүүлэх бодлого баримтлах шаардлагатай гэж үзэж байна. Мөн улсын өмгөөлөгчдийн ажлын байрны тав тухтай нөхцөлийг хангах чиглэлээр зохион байгуулж байгаа үйл ажиллагааг идэвхжүүлж аймаг, дүүргүүдийн засаг даргын тамгын газруудтай хэлэлцэн тохиролцох байдлаар илүү сайжруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй байна.

5. УЛСЫН ӨМГӨӨЛӨГЧИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ЧАНАР, ХҮРТЭЭМЖ

Улсын өмгөөлөгчийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийн талаар хэрэглэгчдээс өгсөн үнэлгээг нэгтгэн дүгнэх нь энэхүү судалгааны үндсэн зорилго юм. Ийнхүү дүгнэхдээ судалгааны баг нь нэг талаас хэрэглэгчдийн өгсөн үнэлгээ санал, шүүмжийг цуглуулж, нөгөө талаас ХЗТТ-ийн ажлын алба, улсын өмгөөлөгчдийн өгсөн мэдээллийг цуглуулж, хоёр талын өгсөн мэдээллийг харьцуулах байдлаар дүн шинжилгээ, боловсруулалт хийсэн юм.

Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх ажлыг эрчимжүүлэх зорилгоор 7000-1982 дугаарын утсыг "CALLPRO" үйлчилгээнд холбож 13 улсын өмгөөлөгчийн гар утсанд үйлчлүүлэгчийн дуудлагыг шууд шилжүүлж, зөвлөгөө өгөх боломжийг бүрдүүлсэн нь сайшаалтай ажил байв. Цаашид хууль, эрх зүйн үндэсний лавлаж 7000-1982 дугаарын утсыг нийслэл болон орон нутгийн 31 салбарын 52 улсын өмгөөлөгчийн гар утсанд үйлчлүүлэгчийг шууд холбогддог байх зохицуулалтыг хийхээр төлөвлөсөн бөгөөд санхүүжилтийн асуудлыг шийдвэрлүүлэхээр ажиллаж байна.

Улсын өмгөөлөгчдийн мэдлэг, ур чадварыг дээшлүүлэх арга хэмжээний хүрээнд Хууль зүйн туслалцааны төвөөс Монголын Хуульчдын холбоотой хамтран 2019 оны 03 дугаар сарын 27-28-ны өдрүүдэд Хууль зүйн туслалцааны төвийн улсын өмгөөлөгч нарт Хуульчийн үргэлжилсэн багц цаг хангах сургалтыг зохион байгуулж тус төвийн 53 хуульчийг хамруулжээ. Мөн Монголын Хуульчдын холбоотой хамтран орон нутагт зохион байгуулсан Хуульчийн үргэлжилсэн багц цаг хангах 1 кредит цагийн сургалтад улсын өмгөөлөгчдийг тухай бүр нь хамруулж Хэнтий, Сүхбаатар, Дорнод, Өмнөговь, Дундговь, Төв, Дорноговь, Говьсүмбэр, Өвөрхангай, Архангай, Баянхонгор, Орхон, Өмнөговь, Дархан-Уул, Дорноговь, Хөвсгөл, Булган, Сэлэнгэ, Баян-Өлгий, Говь-Алтай аймаг дахь салбарын улсын өмгөөлөгчдийг хамруулсан байна.

Энэхүү судалгааны хүрээнд улсын өмгөөлөгчийн өмгөөллийн үйлчилгээний чанарыг улсын өмгөөлөгчийн хандлага, харилцааны ёс зүй, улсын өмгөөлөгчийн зүгээс үйлчлүүлэгчид мэргэжлийн ёс зүйтэй үйлчилгээ үзүүлэх байдал болон чанарын бусад үзүүлэлт гэсэн үзүүлэлт тус бүрээр оноогоор дүгнэсэн болно. Харин улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааны хүртээмж нь цагдаа, прокурор, шүүхийн байгууллагын үйл ажиллагаа болон сэжигтэн, яллагдагчийн эрх зүйн мэдлэгийн түвшинтэй шууд холбоотой асуудал байх тул хүртээмжийг зөвхөн ерөнхийд нь тодорхойлох байдлаар оруулсан бөгөөд үйлчилгээний ачааллыг 5 шатлалт үнэлгээгээр дүгнүүлэх байдлаар үйлчлүүлсэн иргэдээр үнэлүүлснийг энэхүү бүлэгт нэгтгэн толилуулж байна.

Улсын өмгөөлөгчийн өмгөөллийн үйл ажиллагааны хүртээмж

Улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааны хүртээмжийг баримт бичгийн судалгааны үр дүн, ХЗТТ-ийн хамтран ажиллагч байгууллагуудын төлөөлөгчид, улсын өмгөөлөгчид болон үйлчлүүлсэн иргэдээс авсан ганцаарчилсан ярилцлагын үр дүнгээс нэгтгэн дүгнэж энэ хэсэгт орууллаа.

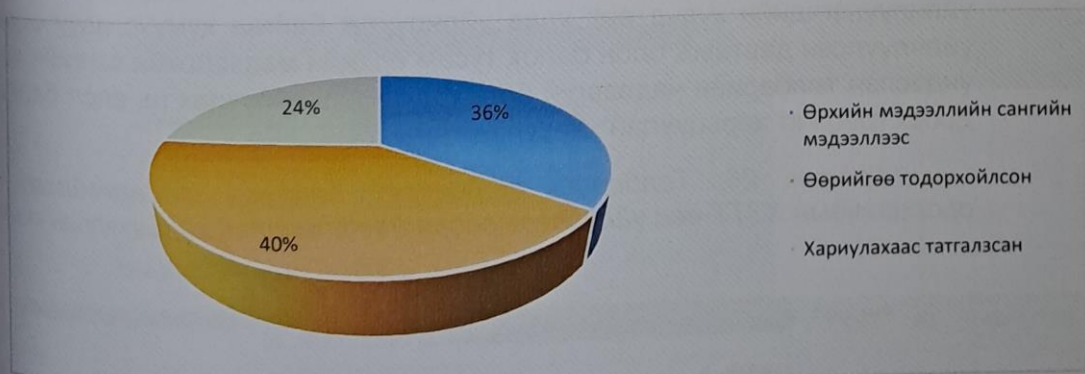
Улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааны хүртээмж

Төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагчид үзүүлэх хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд хууль зүйн туслалцааны төрлийг өмгөөллийн үйлчилгээ үзүүлэх, хууль зүйн зөвлөгөө өгөх гэсэн хоёр төрөлтэй байхаар тодорхойлсон байна. Мөн тус хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1.1-д “Үндэсний статистикийн хороо, нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран баталсан аргачлалын дагуу өрхийн мэдээллийн нэгдсэн санд орсон, амьжиргааны түвшин нь тухайн үеийн ядуурлын шугамаас доогуур өрхийн гишүүн”, мөн зүйлийн 7.1.2-т “энэ хуулийн 7.1.1-д заасан нэгдсэн санд бүртгэлгүй боловч ядуурлын шугамаас доогуур орлоготой болохоо тодорхойлсон хүн”, 7.1.3-т “Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 4.1.1-д заасан эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхэд” тус тус ХЗТТ-ийн өмгөөллийн үйлчилгээг авахаар тусгасан байна. Ийнхүү өмгөөллийн үйлчилгээ авахаар хүсэлт өгсөн тохиолдолд улсын өмгөөлөгч нь төлбөрийн чадваргүй болохоо тодорхойлох өргөдлийн мэдээллийг шалгах зорилгоор холбогдох байгууллагаас лавлагаа авах эрхтэй бөгөөд тухайн байгууллага энэ хуулийн тухайн асуудлаар лавлагаа, мэдээллийг нэн даруй, үнэ төлбөргүй гаргуулж авах эрхтэй байна.

Харин хүсэлт гаргасан тухайн хүн нь төлбөрийн чадвартай болох нь тогтоогдсон, хууль заасан шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд хууль зүйн туслалцаа үзүүлэхээс татгалзсан шийдвэр гаргах бөгөөд энэ асуудлыг ХЗТТ-ийн дүрмээр зохицуулж байна.

Хууль зүйн туслалцааны төвөөс 2019 онд өмгөөллийн үйлчилгээ авсан оролцогчдын төлбөрийн чадваргүй байдлаа тодорхойлсон хэлбэрийг авч үзвэл өрхийн мэдээллийн сангийн мэдээлэлд үндэслэн төлбөрийн чадваргүй болохоо тодорхойлуулсан 36%, өөрийгөө тодорхойлсон үйлчлүүлэгч 40% байв. Харин төлбөрийн чадваргүй болохоо хэрхэн тодорхойлсон талаар хариулт өгөөгүй оролцогчид 24%-ийг эзэлж байлаа. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харууллаа. Үүнд:

График 23. Оролцогчдын төлбөрийн чадваргүй болохоо тодорхойлсон хэлбэр



Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан оролцогчдоос төлбөрийн чадваргүй болохоо хэрхэн тогтоолгосон талаар хариулахаас татгалзсан оролцогчдыг хасаж тооцвол өрхийн мэдээллийн сангийн мэдээлэлд үндэслэн тогтоолгосон, өөрийгөө тодорхойлсон үйлчлүүлэгчдийн харьцаа доорх байдалтай байна. Үүнд:

График 24. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан сэжигтэн, яллагдагчдын төлбөрийн чадваргүй байдлаа тодорхойлсон байдал



Харин төлбөрийн чадваргүй байдлаа тодорхойлуулсан байдлыг оролцогчдын боловсролын түвшинтэй харьцуулж үзвэл төлбөрийн чадваргүй байдлаа өөрөө тодорхойлсон оролцогчдын дотор бүрэн бус дунд болон дээд боловсролтой оролцогчид өрхийн мэдээллийн сангийн мэдээлэлд үндэслэн тодорхойлуулсан оролцогчдоо харьцангуй олон байв. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 25. Төлбөрийн чадваргүй байдлаа тодорхойлсон байдлыг оролцогчдын боловсролын түвшинтэй харьцуулсан мэдээлэл



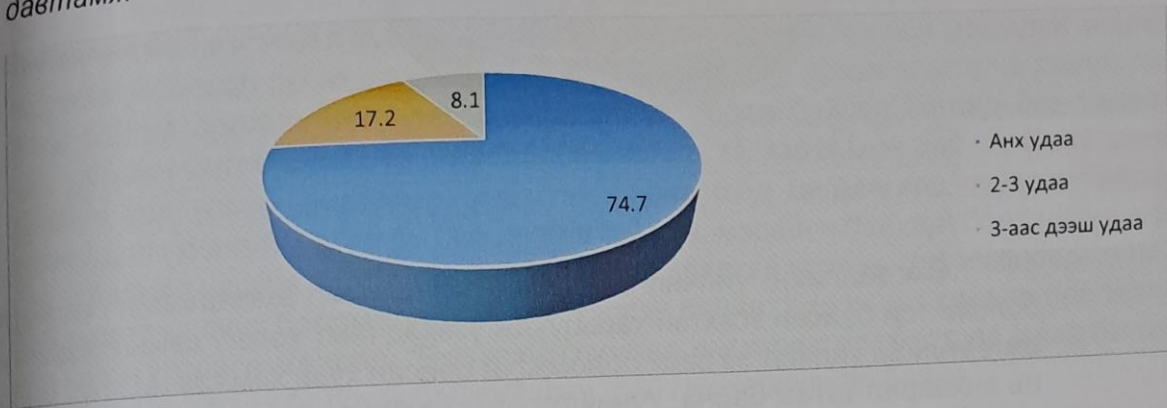
Харин төлбөрийн чадваргүй болохоо өөрөө тодорхойлсон үйлчлүүлэгчдийн хувьд анх удаа үйлчлүүлж байгаа хүмүүс илүү олон бөгөөд үйлчлүүлсэн давтамж олон болох тусам өрхийн мэдээллийн сангийн мэдээлэлд үндэслэн төлбөрийн чадваргүй болохоо тодорхойлуулах нь олон байна. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 26. Төлбөрийн чадваргүй байдлаа тодорхойлсон байдлыг оролцогчдын ХЗТТ-өөс үйлчилгээ авсан давтамжтай харьцуулсан мэдээлэл



Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан оролцогчдын ХТТ-өөр үйлчлүүлсэн давтамжийг авч үзвэл 74.7% нь анх удаа, 17.2% нь 2-3 удаа, харин 8.1% нь 3 болон түүнээс дээш удаа өмгөөлүүлсэн үйлчлүүлэгчид байв. Үүнийг доор графикт дүрслэн харуулав. Үүнд:

График 27. Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан оролцогчдын үйлчлүүлсэн давтамж



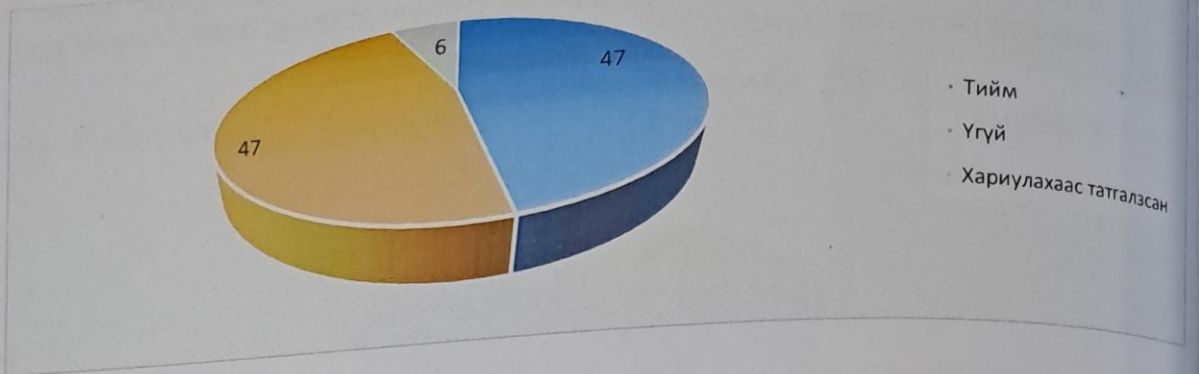
Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан сэжигтэн, яллагдагчдын өмгөөллийн үйлчилгээ авч эхэлсэн үе шатыг харьцуулж үзвэл ихэнх нь цагдаагийн байгууллагад шалгагдаж байх үедээ өмгөөллийн үйлчилгээ авсан байх бөгөөд гэмт хэрэгт сэжиглэгдсэн даруйдаа өмгөөллийн үйлчилгээ авсан үйлчлүүлэгч хамгийн цөөхөн байв. Мөн шүүхийн шатанд өмгөөллийн үйлчилгээ авсан сэжигтэн яллагдагчдын тоо өндөр байсныг үзэхэд хэрэгт холбогдсон хүмүүс өмгөөлөгч авч эрхээ хамгаалуулах боломжоо ашиглах нь тийм ч сайн байж чадахгүй байгаа нь харагдаж байна.

График 28. Судалгаанд оролцсон сэжигтэн, яллагдагчийн өмгөөллийн үйлчилгээ авч эхэлсэн ЭХХША-ны үе шат



Үүнийг илүү тодруулах зорилгоор оролцогчдоос өмгөөлүүлэх эрхээ илүү эртнээс эдлэх боломжтой байсан эсэхийг тодруулахад оролцогчдын 47 хувь нь илүү эртнээс өмгөөлөгч авах боломжтой байсан гэж хариулжээ. Доорх графикт өмгөөлүүлэх эрхээ эдлэх боломжтой болон боломжгүй байсан оролцогчдын хариултыг харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 29. Өмгөөлүүлэх эрхээ илүү эртнээс эдлэх боломж байсан эсэх



Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан үе шатыг өмгөөллийн үйлчилгээ авах боломжтой байсан эсэхтэй харьцуулж үзэхэд гэмт хэрэгт сэжиглэгдсэн даруйдаа өмгөөллийн үйлчилгээ авах боломжгүй байсан хувь хэмжээ нь илүү өндөр байгаа нь анхаарал татаж байна. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 30. Өмгөөлүүлэх эрхээ илүү эртнээс эдлэх боломжтой байсан эсэхийг өмгөөллийн үйлчилгээ авсан үе шаттай харьцуулсан мэдээлэл



Цаашид цагдаагийн байгууллагатай хамран ажиллах боломжийг нэмэгдүүлж үйлчлүүлэгчид гэмт хэрэгт сэжиглэгдсэн даруйдаа өмгөөллийн үйлчилгээ авах боломжийг нэмэгдүүлэх талаар тодорхой арга хэмжээ авч ажиллах боломжтой гэж үзэж байна. Ингэснээр үйлчлүүлэгчдийн эрхээ хамгаалуулах боломж болон ХЗТТ-ийн үйлчилгээний хүртээмж илүү нэмэгдэх сайн талтай болохыг харгалзан үзэх нь зүйтэй байна.

Улсын өмгөөлөгчөөр өмгөөлүүлсэн үйлчлүүлэгчдээс өмгөөлүүлэх эрхээ яагаад илүү эртнээс эдэлж чадаагүй талаар асуухад хариулт өгсөн 61 оролцогч байсан бөгөөд тэдний 41.0% нь цагдаагийн байгууллага өмгөөлөгч авах боломжоор хангаагүй гэж хариулсан бол 36.1% нь өмгөөлөгч авсан байсан ч ирээгүй, тухайн үед өөрөө мэдүүлгээ өгчих би дараа очиж танилцана гэж хэлсэн гэх зэргээр өмгөөлөгчийг буруутгасан мэдээлэл өгсөн бол өмгөөлөгч авах боломжтой эсэхээ өөрөө мэддэггүй байснаас болсон гэж 18.0% нь, өөрөө сайн дураараа өмгөөлөгчгүй мэдүүлэг өгсөн гэж 4.9% нь тус тус хариулсан байна.

140

Үүнээс цагдаагийн байгууллагаас хэрэгт холбогдсон сэжигтэн, яллагдагчийг анх байцаахдаа өмгөөлүүлэх эрхээр хангахгүй байх тохиолдол нийтлэг байгаа нь харагдаж байна. Энэ талаар нэгэн улсын өмгөөлөгчөөс лавлаж асуухад "Манай цагдаа нарын зарим нь өмгөөлөгчгүй мэдүүлэг авчихсан байдаг. Мөн одоогийн хуулийн цоорхойг ч гэх юм уу ашиглаад эхний ээлжинд сэжигтэн этгээдээс гэрчээр мэдүүлэг аваад яваандаа сэжигтнээр татаж, сүүл нь яллагдагч болгоод явдаг. Энэ нь хууль зөрчсөн болдоггүй" гэж хариулсан байна. Харин улсын өмгөөлөгч эсвэл хувийн өмгөөлөгч авсан байсан боловч мэдүүлэг өгөхөд нь ирээгүй, эсвэл ер нь ирж байгаагүй гэсэн хариулт эрхээ эдэлж чадаагүй гэж үзэж байгаа оролцогчдын дотор харьцангуй өндөр байсан бөгөөд энэ талаар нэгэн улсын өмгөөлөгч "Бүр орой болсон хойно, гэртээ амарч байхад буюу шөнө дундын үед улсын өмгөөлөгч хэрэгтэй байна гээд цагдаагаас дуудаж байсан тохиолдол цөөнгүй. Гэтэл би өөрөө эмэгтэй хүн, машин ч байхгүй болохоор шөнө такси бариад цагдаа дээр очиж төлбөрийн чадвартай эсэх нь тогтоогдоогүй хүний байцаалтанд суух боломжгүй юм" гэж хэлсэн байна. Харин энэ талаар лавлахад өөр нэгэн улсын өмгөөлөгч "Бүр захын суманд хүн хэрэгт холбогдлоо гэхэд би тэр болгон очоод байх боломж байхгүй шүү дээ" гэж хариулсан байна.

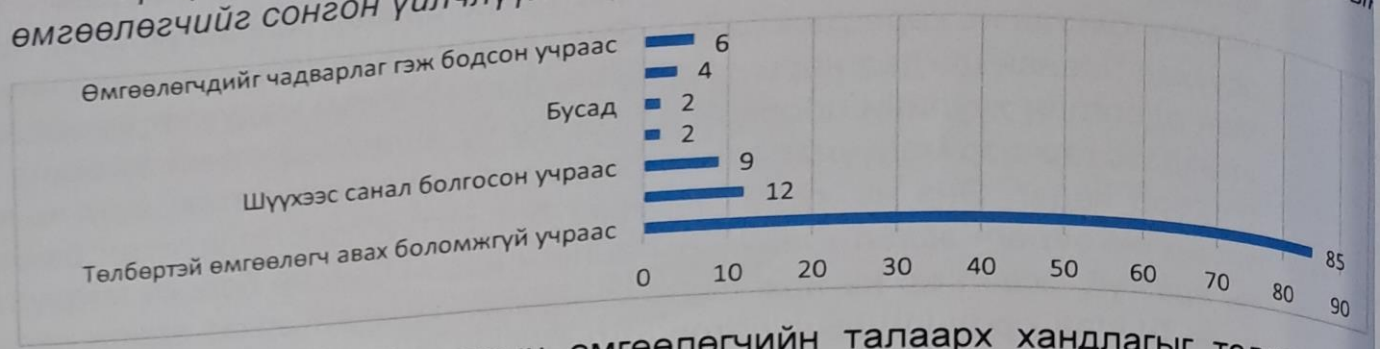
ХЗТТ-ийн улсын өмгөөлөгчид нь төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн яллагдагчийг хуульд заасан үндэслэлээр өмгөөлөх чиг үүргээ бүрэн гүйцэтгэж байна. Харин зарим тохиолдолд шүүх хурлын өмнөх өдөр эсвэл шүүх хурал болсны дараагийн өдөр улсын өмгөөлөгч томилуулах хүсэлтийг ХЗТТ-д

Улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагааны хүртээмж нь цагдаа, шүүх, прокурорын байгууллагын үйл ажиллагаанаас шууд хамааралтай, сэжигтэн, яллагдагчийн эрх зүйн мэдлэгийн түвшинтэй холбоотой

Улсын өмгөөлөгчийн өмгөөллийн үйл ажиллагааны чанар

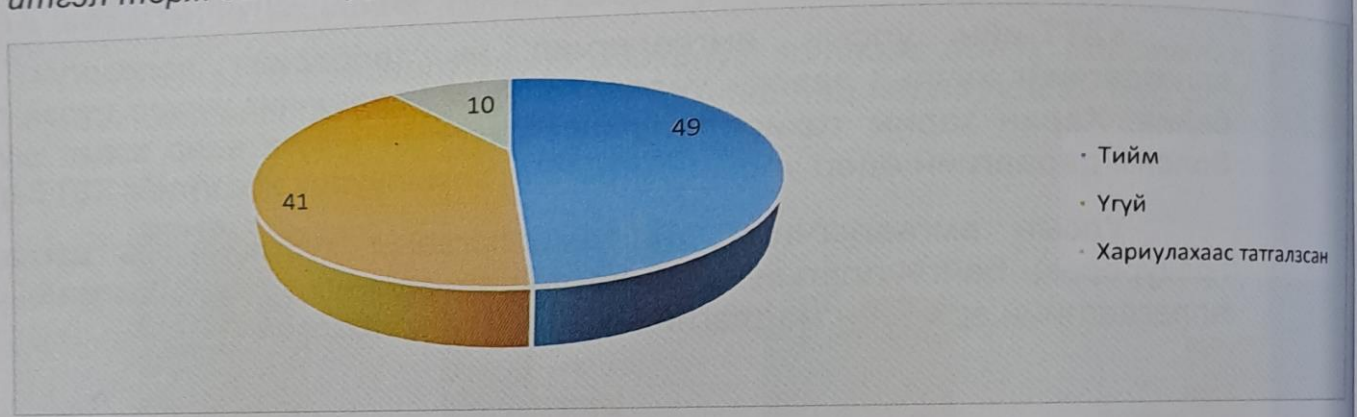
ХЗТТ-ийн ажлын албаны албан хаагчид болон зарим улсын өмгөөлөгчтэй хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагын судалгааны явцад өмгөөлүүлж байгаа үйлчлүүлэгчид хувийн буюу ХЗТТ-д ажилладаггүй өмгөөлөгч сонгон үйлчлүүлэх боломжтой байдаг боловч ер нь өмгөөлөгчид төлбөр төлөх боломжгүй хүмүүс л улсын өмгөөлөгчдөөр үйлчлүүлдэг гэж хэлж байв. Хэрэгт холбогдсон этгээд нэгэнт улсын өмгөөлөгчөөр өмгөөлүүлж эхэлсэн бол өмгөөллөөс татгалзахгүй үйлчлүүлэх нь дийлэнх боловч цөөн тохиолдолд улсын өмгөөлөгчийн өмгөөллийн чадварт эргэлзэх, үнэ төлбөргүй учир муу үйлчилгээ үзүүлэх байх гэж эмээх зэрэг шалтгаанаар хувийн өмгөөлөгчийг сонгох тохиолдол гардаг болохыг хэлж байсан. Судалгааны оролцогчдоос ХЗТТ-өөс улсын өмгөөлөгч авсан шалтгааныг тодруулж асуухад өмгөөлөгчийг чадварлаг гэж үзсэн гэж зөвхөн 6% нь хариулсан бол шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллагын санал болгосноор үйлчлүүлсэн иргэд 29%, хувийн өмгөөлөгч авах боломжгүй байсны улмаас үйлчлүүлсэн гэж хариулсан оролцогчид 85 хувийг эзэлж байв. Үүнээс төлбөрийн чадваргүй сэжигтэн, яллагдагчид ХЗТТ-ийн өмгөөлөгчийн ур чадварыг үнэлж өмгөөлүүлэх нь харьцангуй цөөн бөгөөд ихэвчлэн аливаа бэрхшээл, гачигдлын улмаас өөр өмгөөлөгч авч чадахгүй болсон тул улсын өмгөөлөгчөөр үйлчлүүлдэг болох нь харагдаж байна. Үүнийг доорх графикт дүрслэлээр харуулав. Үүнд:

График 31. Өмгөөллийн үйлчилгээ авч буй сэжигтэн, яллагдагчийн улсын өмгөөлөгчийг сонгон үйлчлүүлж буй шалтгаан



Үйлчлүүлэгчдийн улсын өмгөөлөгчийн талаарх хандлагыг тодорхойлох зорилгоор хэрэглэгчдээс “Улсын өмгөөлөгчтэй анх уулзаад танд тусалж чадна гэсэн итгэл төрсөн үү?” гэсэн асуулт асуухад 49% нь тийм гэж, 41% нь үгүй гэж хариулсан бол 10 хувь нь хариулаагүй байна. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 32. Улсын өмгөөлөгчтэй анх уулзаад танд тусалж чадна гэсэн итгэл төрж байсан уу?



Харин ганцаарчилсан ярилцлагын судалгаанд оролцсон хэрэглэгчдийн зүгээс “Маш шуурхай ажиллаж байсан учир итгэл төрсөн. Тухайн өмгөөлөгчийг хүмүүс бүгд сайн өмгөөлөгч гэж ярьдаг тул итгэсэн. Өөрийнх нь ажил үүрэг болохоор эхнээсээ шууд итгэсэн, тэр нь ч биелсэн” зэрэг эерэг хариултыг өгсөн нь илүү олон байгаа бол цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдээс голчлон бүрдэх цагдан хоригдож байгаа хэрэглэгчдийн зүгээс “Улсын өмгөөлөгч муу гэж хүмүүс ярьдаг. Эхнээсээ итгээгүй. Угаасаа л муу шүү дээ. Над дээр ирж уулзахгүй байсан учраас итгээгүй” гэсэн сөрөг хариултуудыг өгсөн байна. Гэвч улсын өмгөөлөгчийн үйлчилгээнд итгээгүй, хүмүүс муу гэж ярьдаг, угаасаа муу гэсэн хариулт өгсөн үйлчлүүлэгчид нь анх удаа улсын өмгөөлөгчөөр үйлчлүүлж байгаа хэрэглэгчид байсан тул цагдан хорих ангид улсын өмгөөлөгчийн талаар сэтгэл ханамж муутай зарим хоригдогч бусдадаа улсын өмгөөлөгч авах хэрэггүй, муу үйлчилдэг, ирдэггүй гэсэн ойлголтыг урьдчилан хэлж өгч сөрөг үнэлэмжийг урьдчилан төрүүлдэг нөхцөл байдаг байдаг гэсэн дүгнэлтэд хүрсэн болно.

Улсын өмгөөлөгчийн хандлага
 Улсын өмгөөлөгчдийн үйлчлүүлэгчдээ хандах хандлагыг үйлчлүүлэгчийнхээ санал, хүсэлтийг сонсож анхаарал хандуулдаг байдал болон улсын өмгөөлөгчийн хандлагыг үнэлсэн оноо гэсэн хоёр үзүүлэлтийн дундаж үнэлгээгээр дүгнэсэн болно.

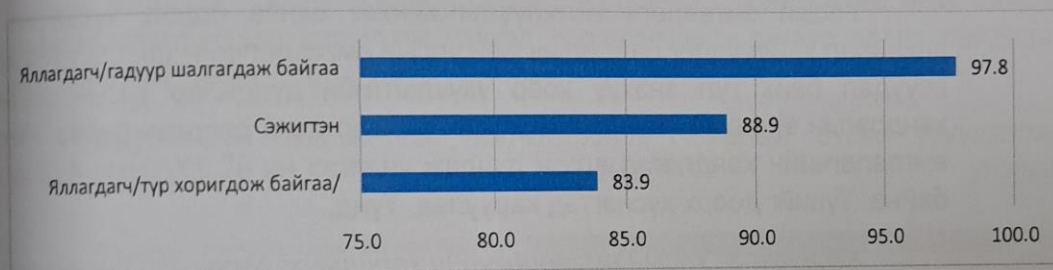
Улсын өмгөөлөгч үйлчлүүлэгчийнхээ санал, хүсэлтийг сонсож анхаарал хандуулдаг байдлыг тодруулж асуухад хэрэглэгчид доорх байдалтай хариулсан байна. Үүнд:

Хүснэгт 1. Улсын өмгөөлөгч үйлчлүүлэгчийнхээ санаа бодол, хүсэлтийг сонсож, анхаарал хандуулдаг байдалд өгсөн үнэлгээ (хэрэглэгчдийн бүлгээр)

Д/д	Үзүүлэлт	Үнэлгээ
1	Сэжигтэн	88.9
2	Яллагдагч /гадуур шалгагдаж байгаа	97.8
3	Яллагдагч /түр хоригдож байгаа/	83.9
Дундаж үнэлгээ		90.2

Үүнийг графикаар дүрслэн харуулбал доорх байдалтай байна. Үүнд:

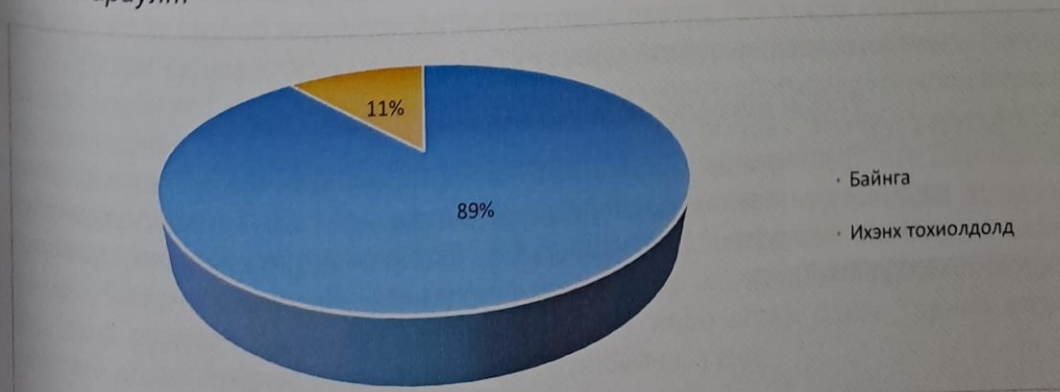
График 33. Улсын өмгөөлөгч үйлчлүүлэгчийнхээ санаа бодол, хүсэлтийг сонсож, анхаарал хандуулдаг байдал



Энэ асуултад хариулсан хариултуудыг нэгтгэн дүгнэж үзэхэд хэрэглэгчдийн зүгээс өгсөн үнэлгээ 90.2% болж байна. Харин улсын өмгөөлөгчөөс өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчтэй хийсэн ярилцлагын явцад “Улсын өмгөөлөгч намайг маш сайн сонсож, миний мэдэхгүй зүйлийг хэлж өгсөн. Маш сайхан ааштай харилцаж миний хэлсэн бүгдийг тэмдэглэж авч байсан” зэрэг эерэг хариултуудыг өгч байв.

Ялангуяа гадуур шалгагдаж байгаа үйлчлүүлэгчдийн зүгээс улсын өмгөөлөгчийн анхаарал хандуулах байдлыг бүгд эерэгээр үнэлсэн болох нь доорх графикаас харагдаж байна. Үүнд:

График 34. Яллагдагч/гадуур шалгагдаж байгаа үйлчлүүлэгчээс ҮӨ түүний санаа бодол, санал хүсэлтийг сонсож, анхаарал хандуулдаг байдалд өгсөн хариулт



Анкетын судалгааны оролцогчдоос улсын өмгөөлөгчийн хандлагыг 1-10 хүртэл оноогоор үнэлэхийг хүсэхэд хэрэг нь шийдвэрлэгдсэн болон гадуур шалгагдаж байгаа үйлчлүүлэгчдийн зүгээс тус тус 10 оноогоор дүгнэсэн бол сэжигтнүүдийн зүгээс 9.0 оноогоор, түр хоригдож байгаа яллагдагчдын зүгээс 85.2 хувиар тус тус үнэлсэн байна. Эдгээрийг нэгтгэн дүгнэвэл хэрэглэгчид улсын өмгөөлөгчийн хандлагад дунджаар 93.8 хувиар үнэлгээ өгч дүгнэсэн байна. Үүнд:

Хүснэгт 2. Улсын өмгөөлөгчийн хандлагад өгсөн үнэлгээ

Д/д	Хэрэглэгчдийн бүлэг	Хувь
1	Яллагдагч/түр хоригдож байгаа/	85.2
2	Сэжигтэн	90
3	Яллагдагч/гадуур шалгагдаж байгаа	100
4	Бусад/шийдвэрлэгдсэн/	100
	Нийт дундаж	93.8

Улсын өмгөөлөгч үйлчлүүлэгчийнхээ санаа бодол, хүсэлтийг сонсож, анхаарал хандуулдаг байдал нь мөн улсын өмгөөлөгчийн хандлагатай холбоотой асуудал байх тул энэхүү хоёр үзүүлэлтийн дунджаар улсын өмгөөлөгчийн хандлагын ерөнхий үнэлгээг гаргасан талаар дээр дурдсан билээ. Иймд улсын өмгөөлөгчийн хандлагад өгсөн дундаж үнэлгээ нь 92.0% буюу 4.60 оноо болж байна. Үүнийг доорх хүснэгтэд харуулав. Үүнд:

Хүснэгт 3. Улсын өмгөөлөгчийн хандлагад өгсөн дундаж үнэлгээ

Д/д	Үзүүлэлт	Хувь	Оноо
1	Улсын өмгөөлөгч үйлчлүүлэгчийнхээ санаа бодол, хүсэлтийг сонсож, анхаарал хандуулдаг байдал	90.2	4.51
2	Улсын өмгөөлөгчийн хандлагад өгсөн үнэлгээ	93.8	4.69
	Дундаж үнэлгээ	92.0	4.60

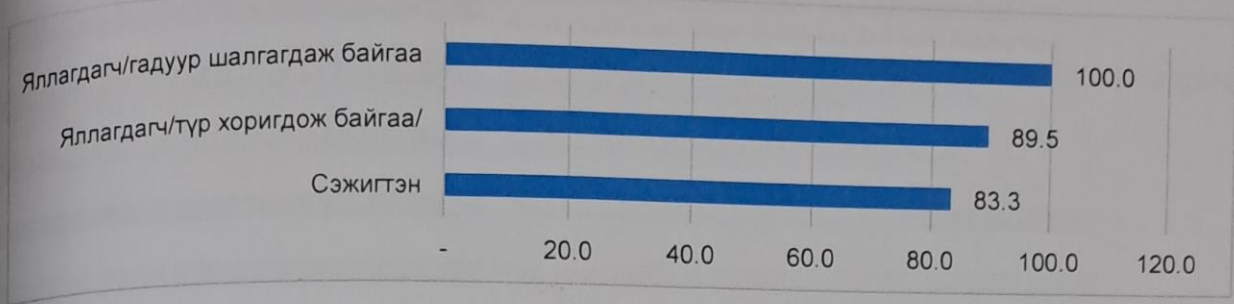
Үүнээс улсын өмгөөлөгчийн хандлагад хэрэглэгчид сэтгэл ханамж өндөр байдаг бөгөөд үйлчлүүлэгчийнхээ санаа бодол, хүсэлтийг сонсож, анхаарал хандуулдаг байдалд илүү анхаарал хандуулах нь зүйтэй гэж дүгнэж байна.

Улсын өмгөөлөгчийн үйлчлүүлэгчийнхээ санаа бодол, хүсэлтийг сонсож, анхаарал хандуулах байдалд сэтгэл ханамж муутай байгаа хэрэглэгчид ихэвчлэн цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчид байгааг мөн анхаарах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Улсын өмгөөлөгчийн харилцааны соёл

Өмгөөллийн үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдээр улсын өмгөөлөгчийн харилцааны соёлыг үнэлүүлэх асуултад нийт 70 оролцогч хариулсан бөгөөд тэдний хариултыг хэрэглэгчдийн бүлгээр ангилан доорх графикт дүрслэн харуулав. Үүнд:

График 35. Улсын өмгөөлөгчийн харилцааны соёлд өгсөн үнэлгээ (хэрэглэгчдийн бүлгээр)

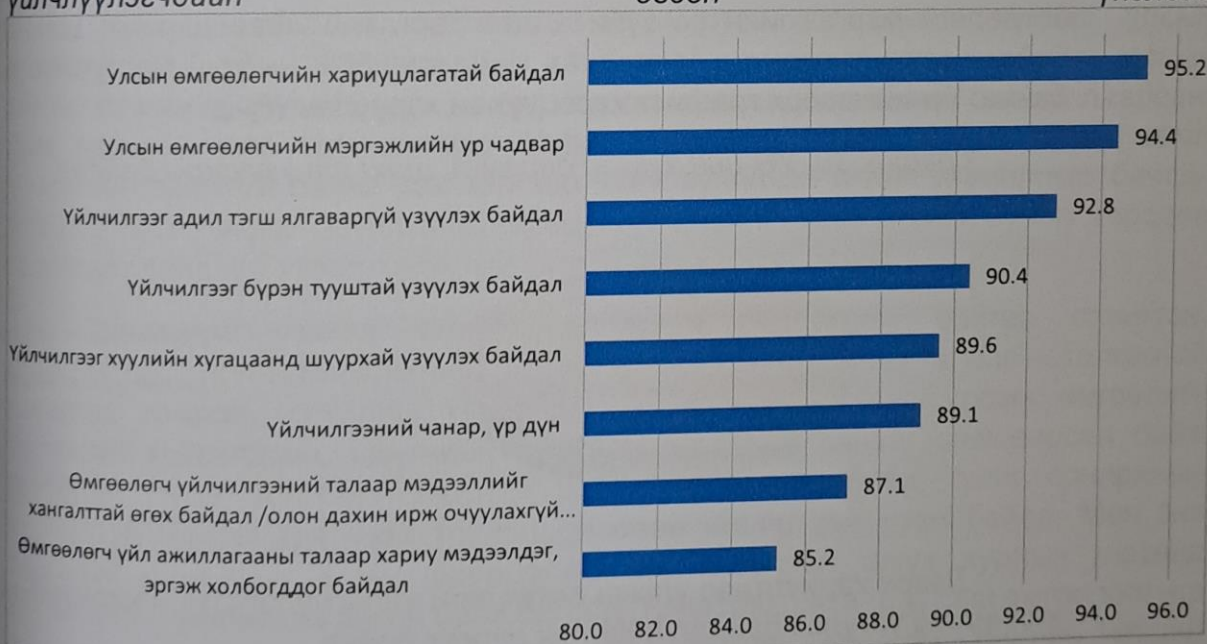


Оролцогчдын үнэлгээг нэгтгэн дүгнэхэд улсын өмгөөлөгчдийн харилцааны соёлд дунджаар 91.0% буюу 4.55 оноогоор үнэлсэн байв.

Өмгөөллийн чанарын бусад үзүүлэлтүүд

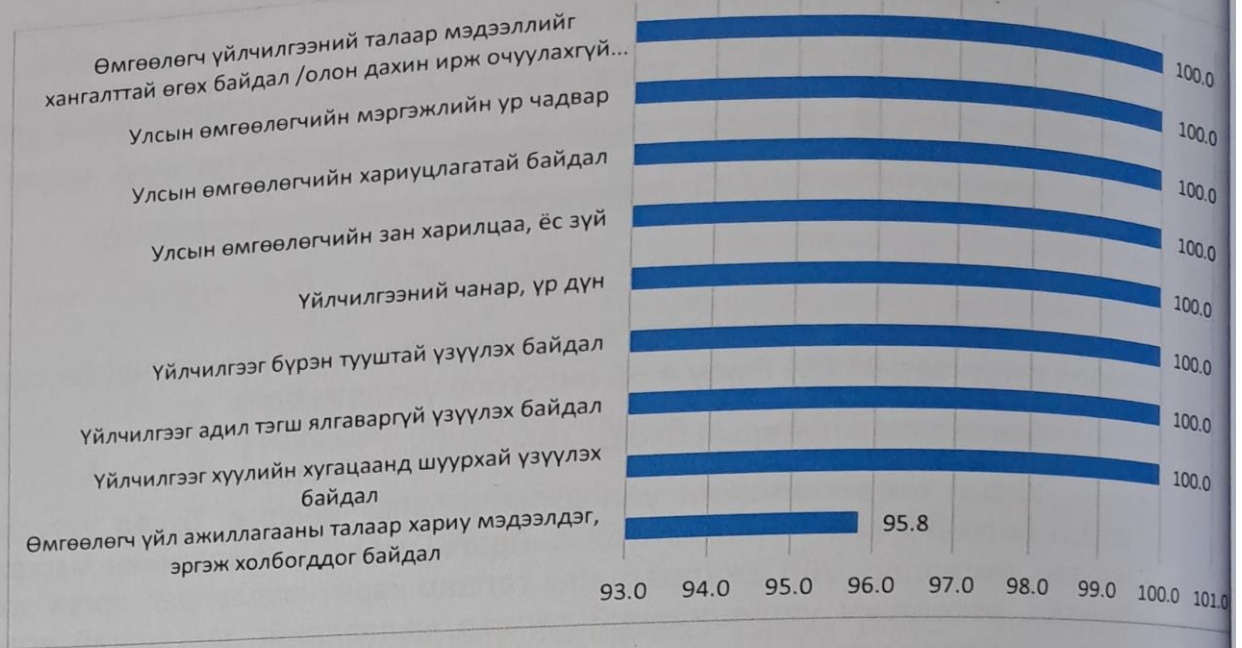
Улсын өмгөөлөгчдийн үйл ажиллагааны чанарын бусад үзүүлэлтүүдийг улсын өмгөөлөгчийн туршлагатай байдал, улсын өмгөөлөгчийн мэргэжлийн үр чадвар, өмгөөлөгч үйл ажиллагааны талаар хариу мэдээлдэг, эргэж холбогддог байдал, өмгөөлөгч үйлчилгээний талаар мэдээллийг хангалттай өгөх байдал гэсэн үзүүлэлтүүдээр үнэлүүлж үзэхэд хэрэглэгчдийн зүгээс доорх байдлаар үнэлгээ өгсөн байна. Үүнд:

График 36. Өмгөөллийн үйлчилгээний чанарын бусад үзүүлэлтэд үйлчлүүлэгчдийн өгсөн үнэлгээ



Дээрх үзүүлэлтүүдэд өгсөн үнэлгээний дундаж нь 90.5 хувь болсон бөгөөд цагдан хорих 461 дүгээр ангид хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдээс голчлон бүрдэх хэрэглэгчдийн бүлэг харьцангуй бага оноо өгсөн боловч энэхүү үзүүлэлт 90 хувиас дээш үзүүлэлттэй гарсан нь энэхүү судалгааны хүрээнд очиж ажилласан Сүхбаатар, Баян-Өлгий аймгуудад оршин суудаг үйлчлүүлэгчдээс голчлон бүрдэх хэрэглэгчдийн зарим бүлэг маш өндөр оноог өгсөнтэй холбоотой байв. Жишээ болгон өмгөөллийн үйлчилгээ авсан гадуур шалгагдаж байгаа яллагдагч нар дээр дурдсан бараг бүх үзүүлэлтэд 100% оноо өгсөн байв. Тэдний өгсөн үнэлгээг доорх графикт харьцуулан харуулж байна. Үүнд:

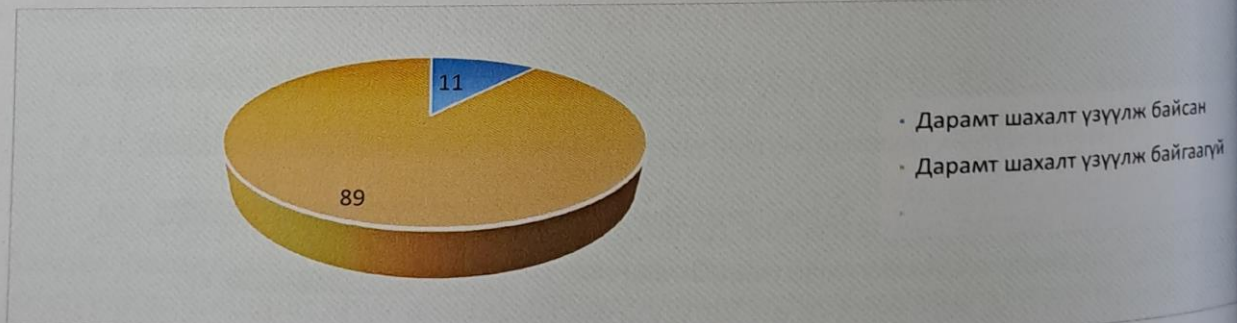
График 37. Гадуур шалгагдаж байгаа яллагдагчдын өгсөн үнэлгээ



Үйлчилгээний мэргэжлийн ёс зүй

Энэхүү судалгааны өмгөөллийн үйлчилгээ авсан оролцогчдоос улсын өмгөөлөгч мэргэжлийн ёс зүйн алдаа гаргаж аливаа дарамт, шахалт үзүүлж байсан эсэхийг асуухад 11 хувь нь тийм гэж, 89% нь үгүй гэж тус тус хариулсан байна. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 38. УӨ-ийн зүгээс дарамт, шахалт үзүүлсэн байдал



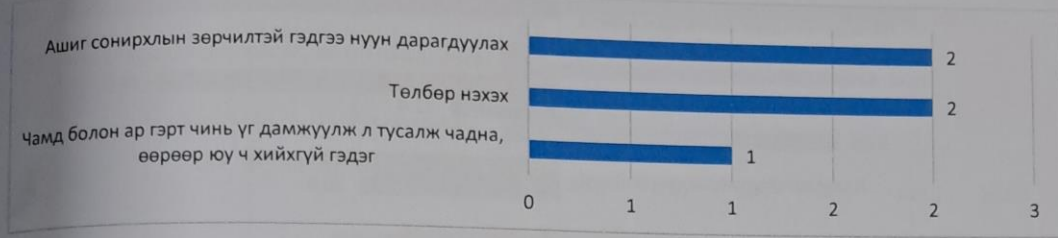
Дээрх хариултаас улсын өмгөөлөгч үйлчлүүлэгчдээ мэргэжлийн ёс зүйтэй үйлчилгээ үзүүлэх байдал 89% гэж дүгнэж байна.

Харин улсын өмгөөлөгч мэргэжлийн ёс зүйн зөрчил гаргаж дарамт, шахалт үзүүлж байсан гэж хариулсан оролцогчдоос ямар төрлийн дарамт, шахалтыг үзүүлж байсан болохыг асуухад ашиг сонирхлын зөрчилтэй гэдгээ нуун дарагдуулсан гэж зургаан оролцогч, төлбөр нэхсэн гэж хоёр оролцогч, ирж уулздаггүй бөгөөд туслалцаа сайн үзүүлдэггүй гэж нэг оролцогч хариулсан бол "Би хэлснийг чинь дамжуулахаас өөрөөр тусалж чадахгүй гэж хэлсэн" гэж нэг оролцогч хариулсан байна.

146

Үүнээс гадна зөвхөн түр хоригдож байгаа бөгөөд төлбөрийн чадваргүй болохоо өөрөө тодорхойлсон үйлчлүүлэгч нарын зүгээс л төлбөр нэхэх байдлаар дарамт үзүүлсэн гэсэн хариулт ирүүлснийг анхаарах нь зүйтэй байна.

График 39. Түр хоригдож байгаа, төлбөрийн чадваргүй болохоо өөрөө тодорхойлсон үйлчлүүлэгчдийн зүгээс өгсөн хариулт



Харин ашиг сонирхлын зөрчилтэй гэдгээ нуун дарагдуулсан гэж хариулсан сэжигтэн яллагдагч олон байв. Энэ талаар улсын өмгөөлөгчдөөс асуухад “Өмгөөлүүлж байгаа хүмүүс ихэвчлэн хүнд итгэхээ больсон хүмүүс байдаг. Өөрөө гэмт хэрэг үйлдсэн болохоо хэлдэг, нотлох баримтаар үйлдэл нь нотлогдсон байхад л ял авах шинжтэй болоод ирэхээрээ өмгөөлөгч миний эсрэг хуйвалдсан, шүүгчтэй эсвэл прокурортой тохирсон, нөгөө талын өмгөөлөгчтэй хуйвалдаж мөнгө авсан байх гэсэн байдлаар хардаж, сэрддэг хүмүүс их олон байдаг” гэж хариулсан байна.

ХЗТТ-ийн ажлын албаны мэргэжилтэн “Иргэдийн зүгээс улсын өмгөөлөгчийн үйл ажиллагаатай холбоотой гомдол цөөнгүй ирдэг. Улсын өмгөөлөгчийн буруутай болох нь тогтоогдсон тохиолдол энэ жил бол нэг л гарсан. Энэ өмгөөлөгчөөс татгалзмаар байна, намайг өмгөөлж чадна гэсэн итгэл үнэмшил төрөхгүй байна гэх зэргээр хувь хүнийхээ итгэл үнэмшлээр бичсэн нотлогдохгүй гомдол ирүүлэх нь харьцангуй олон. Гэхдээ эцсийн бүлэгт өөрсдөө татгалзах саналаа хэрэгжүүлж чаддаггүй” гэж хэлсэн байна.

Эдгээрээс үзэхэд хэрэгт холбогдон шалгагдаж байгаа сэжигтэн, яллагдагчид улсын өмгөөлөгчийн буруутай үйл ажиллагааны талаар нотолгоотой өргөдөл, гомдол мэдүүлэх тохиолдол маш цөөн бөгөөд улсын өмгөөлөгч бусадтай хуйвалдсан, шүүгчийн эсвэл прокурорын санааг зөвшөөрсөн байж магадгүй гэсэн эргэлзээ төрсний улмаас гомдол гаргах, ашиг сонирхлын зөрчилтэй байсан гэж үзэх тохиолдол олон гардаг гэж үзэж байна. Мөн энэ төрлийн хариултыг өгсөн оролцогчид нь ихэвчлэн шүүх хурлын шатанд өмгөөллийн үйлчилгээ авсан байх бөгөөд “Шүүхийн шатанд улсын өмгөөлөгчөөр томилогдсон тохиолдолд үйлчлүүлэгчтэйгээ уулзах, ярилцах, хэргийн нөхцөл байдлыг илүү сайн тодруулах зэрэг ажиллагаа хийх боломж хомс байдаг” гэж нэгэн улсын өмгөөлөгч хэлсэн юм. Иймд улсын өмгөөлөгчийн ажиллах нөхцөл боломжийг шүүх, прокурор, цагдаа болон үйлчлүүлэгчдийн зүгээс хангаж өгдөггүй нөхцөл байдал илэрсэн гэж дүгнэж байна.

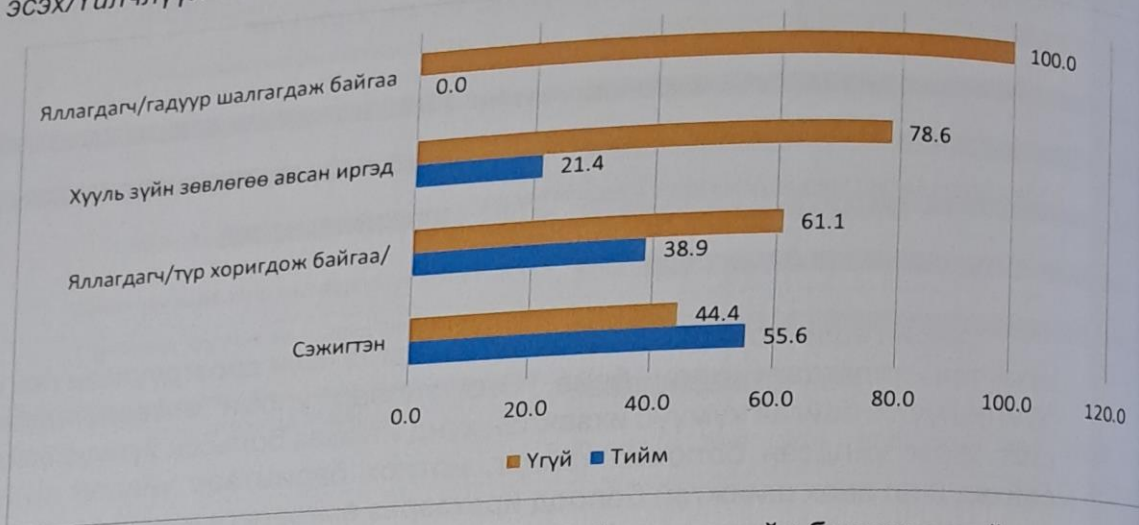
Улсын өмгөөлөгчөөр өмгөөлүүлэхэд учирдаг бэрхшээл

ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд ямар нэг бэрхшээл гарч байсан эсэх талаар тодруулахад гадуур шалгагдаж байгаа яллагдагчдын зүгээс ямар нэг бэрхшээл байхгүй гэж бүгд хариулсан бол хууль зүйн зөвлөгөө авсан иргэдийн 22.4 хувь нь, түр хоригдож байгаа яллагдагчдын 38.9 хувь нь, сэжигтнээр байцаагдаж байгаа

144

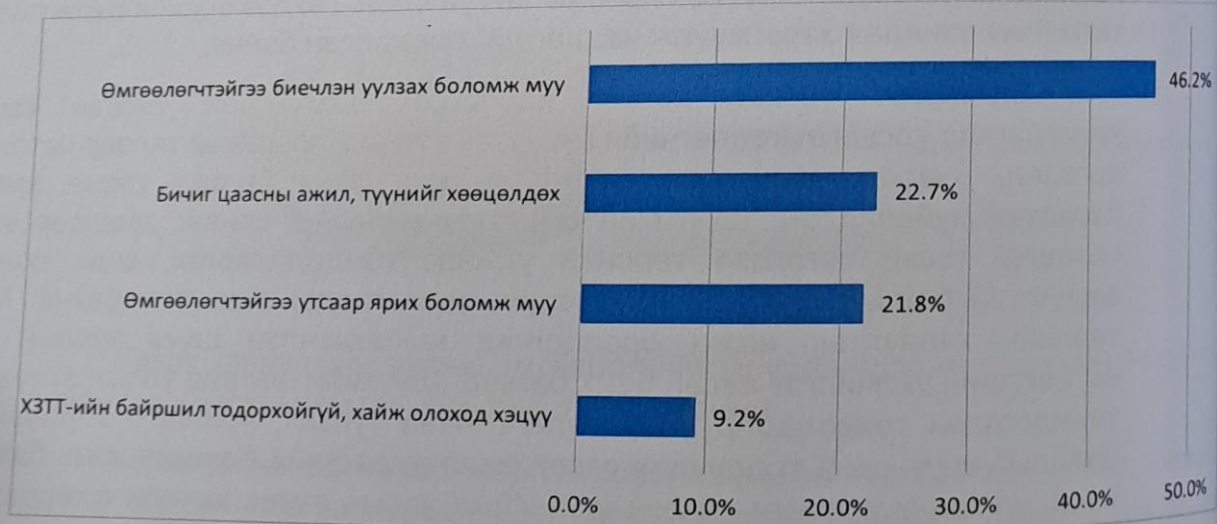
Хүмүүсийн 55.6 хувь нь тус тус хүндрэл бэрхшээл байна гэж хариулсан байна. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 40. ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд хүндрэл, бэрхшээл гарч байсан эсэх/Үйлчлүүлэгчийн бүлгээр/



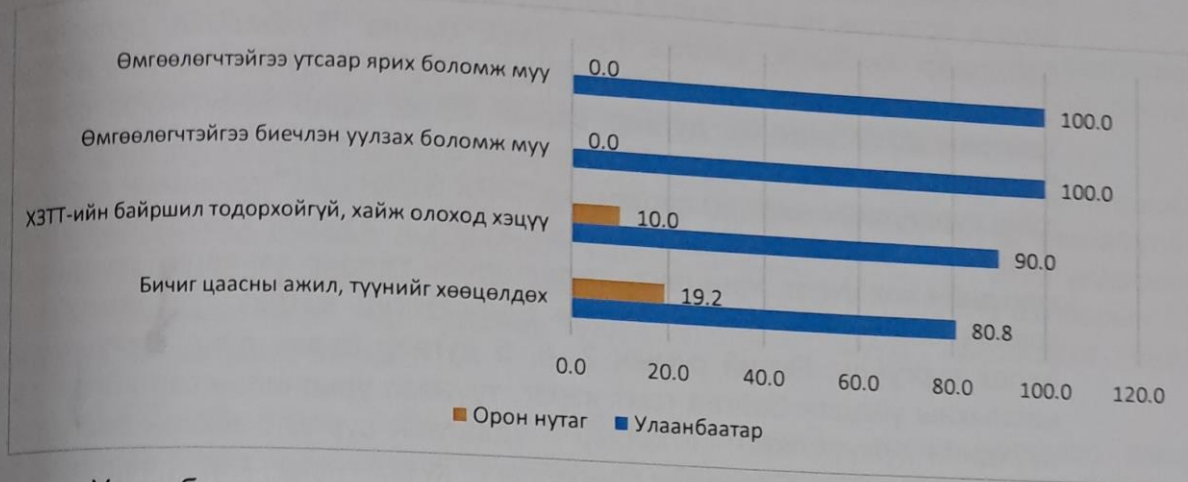
ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд тулгарч байгаа хамгийн бэрхшээлтэй асуудлуудыг судалж үзэхэд өмгөөлөгчтэйгөө уулзах боломж муу байгаа нь хамгийн бэрхшээлтэй асуудал байв. Харин бичиг цаасны ажил хөөцөлдөх, өмгөөлөгчтэйгөө утсаар ярих боломж муу байх шалтгаанууд үүний дараагийн бэрхшээлтэй асуудлууд байсан бол ХЗТТ-ийн байршлыг олоход хэцүү байсан гэсэн бэрхшээлийг 9.2 хувь нь өгсөн байна. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 41. ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд хамгийн бэрхшээлтэй асуудлууд



Бэрхшээлтэй асуудлуудыг хэн илүү дурдсаныг оршин суугаа байршлаар нь ангилж үзэхэд Улаанбаатар хотод оршин сууж байгаа хэрэглэгчид өмгөөлөгчтэйгөө уулзах боломжгүй, утсаар ярих боломжгүй байдаг гэсэн хариултуудыг өгсөн бол аймагт оршин суудаг хэрэглэгчид бичиг цаасны ажил хөөцөлдөх болон ХЗТТ-ийн байршлыг хайж олоход хэцүү гэсэн хариултуудыг сонгосон байв. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

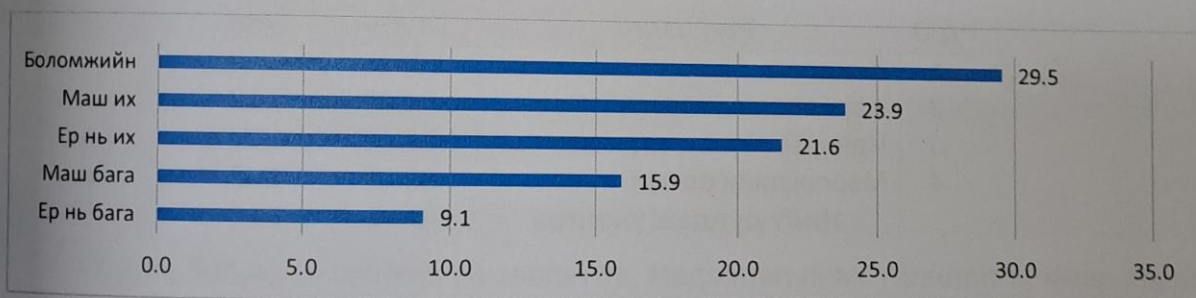
График 42. ХЗТТ-өөр үйлчлүүлэхэд тулгарч байгаа бэрхшээл (оршин суугаа байршлаар ангилсан мэдээлэл)



Улаанбаатар хотод судалгаанд хамрагдсан хэрэглэгчдийн дийлэнх нь цагдан хорих 461 дүгээр анид байсан бөгөөд энэ нөхцөл байдал нь өмгөөлөгчтэйгөө уулзах, утсаар ярих боломжгүй байдаг тул дээрх графикт харуулсан өмгөөлөгчтэйгөө утсаар ярих, биелэн уулзах боломжгүй гэсэн хариултууд өндөр гарсан гэж үзэж байна.

Харин улсын өмгөөлөгчийн ачааллыг хэрэглэгчдээр үнэлүүлэхэд нийт оролцогчдын зүгээр доорх байдлаар хариулсан байна. Үүнд:

График 43. Улсын өмгөөлөгчийн ачааллыг үнэлсэн байдал



Нийт оролцогчдын дундаж үнэлгээг дүгнэж үзэхэд ХЗТТ-ийн улсын өмгөөлөгч “Ер нь их ачаалалтай” гэсэн дундаж үнэлгээ өгсөн байна. Харин байршлаар ялгаж үзэхэд Улаанбаатар хотын хэрэглэгчид улсын өмгөөлөгчийн ачааллыг “Боломжийн” гэж ерөнхийдөө дүгнэсэн, Баян-Өлгий аймгийн хэрэглэгчид улсын өмгөөлөгчийн ачааллыг “Ер нь их” гэж дүгнэсэн бол Сүхбаатар аймгийн үйлчлүүлэгчид санал нэгтгэйгээр улсын өмгөөлөгч “Маш их ачаалалтай” гэж дүгнэсэн байна. Баримт бичгийн судалгааны үр дүнгээс улсын өмгөөлөгчдийн ачааллыг 2019 оны эхний 9 сарын байдлаар дүгнэж үзвэл “Маш их ачаалалтай” гэж дүгнэсэн Сүхбаатар аймгийн өмгөөлөгч 48 хэрэг хүлээн авч шийдвэрлэсэн бол “Ер нь их ачаалалтай” гэж дүгнэсэн Баян-Өлгий аймгийн улсын өмгөөлөгч 33 хэрэг шийдвэрлэсэн байна. Харин Улаанбаатар хотын дүүргүүдэд хүлээн авч шийдвэрлэсэн хэргүүдийн тоог нийслэл дэх улсын өмгөөлөгчдийн тоонд хувааж үзэхэд зөвхөн эхний 9 сарын байдлаар нэг өмгөөлөгчид дунджаар 60 хэрэг оногдож байгаа бөгөөд энэ нь өмнөх оны мөн үеэс 10 орчим хувиар их байна. Иймд хэрэглэгчид хууль зүйн туслалцааны төвийн өмгөөлөгчийн ачааллыг өөр өөрийн үзэмжээр дүгнэсэн бөгөөд зөвхөн орон нутгийн хувьд л үйлчлүүлэгчдийн үнэлгээ нь илүү бодитой гарсан байх магадлалтай гэж үзэж байна.

Мөн өмгөөлөл, хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээнүүдээс гадна улсын өмгөөлөгчид нь төрийн болон олон нийтийн бусад ажилд оролцох нь их байгаа бөгөөд энэ нь тэдний үйлчилгээний чанарт зарим байдлаар нөлөөлж байгаа гэж үзэж байна. Тухайлбал судалгаа явуулсан Сүхбаатар аймгийн Баруун-Урт сумын ЗДТГ, 6 дугаар багийн ажлын албатай хамтран 2019 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдөр Баруун-Урт сумын ерөнхий боловсролын 4-р сургууль, 2019 оны 04 дүгээр сарын 17-ны өдөр 2 дугаар бүрэн дунд сургуулийн нийт 50 сурагчдад "ЭРХ ЗҮЙН ЦАГ" танхимын сургалтыг зохион байгуулж, "Хүүхдийн эрхийн тухай хууль", "Хүүхэд хамгааллын тухай хууль" хүүхдийн эрх үүрэг, хандлага, төлөвшлийн талаар харилцан ярилцах ярилцлага зохион байгуулсан байна. Харин Баян-Өлгий аймагт тус аймгийн «Бастамаа ахлах сургууль, Өлгий сумын 2, 4, 5 дугаар бүрэн дунд сургуулиудад "Өсвөр насныхны үйлдэж байгаа гэмт хэрэг, түүнээс урьдчилан сэргийлэх" талаар, мөн хүүхдийн хүмүүжлийн чиглэлээр 7 удаагийн сургалт зохион байгуулж, аймгийн Скаутын Холбоо, Өсвөрийн сэргийлэгч хүүхдүүдэд хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх талаар яриа хийж, сургалт зохион байгуулсан байна.

Дэд бүлгийн дүгнэлт

Энэхүү хэсгийн эхэнд дурдсанаар улсын өмгөөлөгчийн хандлага харилцааны соёл, улсын өмгөөлөгчийн мэргэжлийн ёс зүй, улсын өмгөөлөгчийн үйлчилгээний бусад үзүүлэлтийг харьцуулж чанарын нэгдсэн дүгнэлтийг гаргасан бөгөөд энэхүү дундаж үзүүлэлтийг доорх хүснэгтэд харуулав. Үүнд:

Хүснэгт 4. ХЗТТ-ийн чанарт өгсөн хэрэглэгчдийн үнэлгээ

Д/д	Үзүүлэлт	Хувь	Оноо
1	Хандлага	92.00	4.60
2	Харилцааны соёл	91.00	4.55
3	Чанарын бусад үзүүлэлт	90.50	4.53
4	Мэргэжлийн ёс зүй	89.00	4.45
	Нийт дундаж үнэлгээ	91.2	4.56

Энэхүү дэд бүлгийн үзүүлэлтүүдээс улсын өмгөөлөгчийн мэргэжлийн ёс зүйг сайжруулах тал дээр илүү анхаарал хандуулах нь зүйтэй гэж дүгнэж байна.

Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгөх үйлчилгээний чанар, хүртээмж

Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн зөвлөгөө өгөх үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нийтэд нь хууль зүйн зөвлөгөө өгсөн албан хаагчийн зан, харилцаа болон мэдээллийн чанар гэсэн үзүүлэлтүүдээр ангилж үйлчлүүлсэн иргэдээр үнэлүүлснийг энэхүү хэсэгт нэгтгэн дүгнэж орууллаа.

Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгөх үйлчилгээний хүртээмжтэй байдал

Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгч байгаа хүртээмжийг тодорхойлохын тулд юуны өмнө хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдийн тоотой харьцуулж дүгнэх шаардлагатай юм. Гэвч манай улсын хувьд хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгдөг байгууллага, аж ахуйн нэгжийн тоо тодорхойгүй, ийм үйлчилгээ авсан иргэдийн

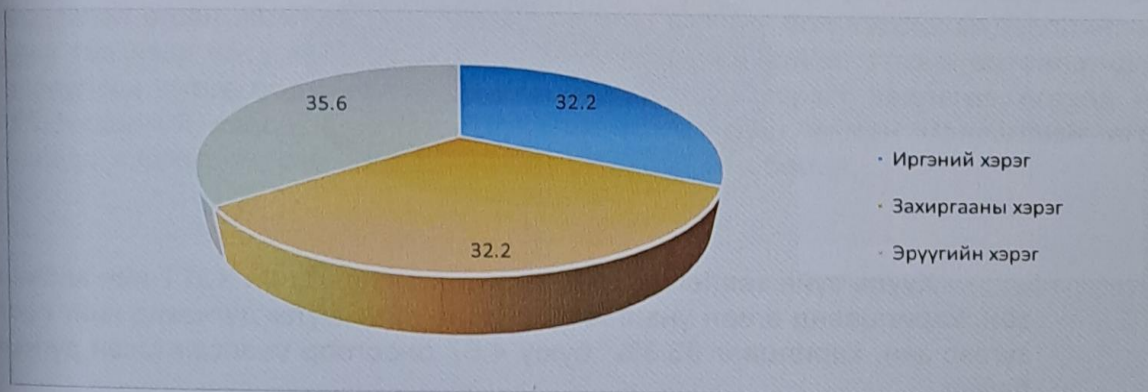
тоог тодорхой гаргасан судалгаа, статистик мэдээлэл байхгүйгээс хууль зүйн зөвлөгөө өгч байгаа хүртээмжийг тодорхойлох боломжгүй байна.

ХЗТТ-ийн бүх улсын өмгөөлөгч иргэдэд биечлэн хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийг үнэ төлбөргүй өгч байгаа бөгөөд 2019 онд хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх ажлыг аль болох эрчимжүүлэх зорилготой ажиллажээ.

Энэ зорилгын хүрээнд 7000-1982 дугаарын утсыг "CALLPRO" үйлчилгээнд холбож 13 улсын өмгөөлөгчийн гар утсанд үйлчлүүлэгчийг шууд шилжүүлж, зөвлөгөө өгөх боломжийг бүрдүүлсэн байна. Цаашид хууль, эрх зүйн үндэсний лавлах 7000-1982 дугаарын утсыг нийслэл болон орон нутгийн 31 салбарын 52 улсын өмгөөлөгчийн гар утсанд үйлчлүүлэгчийг шууд холбогддог байх зохицуулалтыг хийж байна.

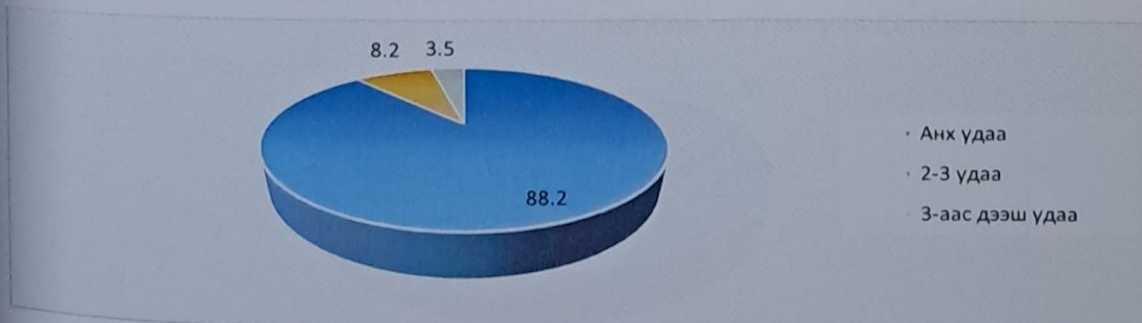
ХЗТТ-өөс хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө авсан иргэдээс ямар асуудлаар хууль зүйн зөвлөгөө авсан болохыг тодруулж асуухад тэд иргэн, захиргаа, эрүүгийн эрх зүйн зөвлөгөө, мэдээллийг ойролцоо хувь хэмжээгээр авсан байна. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 44. Оролцогчдыг хууль зүйн зөвлөгөө авсан асуудал



Хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл авах үйлчилгээг ямар хэдэн удаа авч байсан болохыг тодруулахад энэхүү үйлчилгээг нэг удаа авсан иргэд дийлэнх (88.2%)-ийг эзэлж байсан бол 2-оос дээш удаа хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэд үлдсэн (11.8%) хувийг эзэлж байв. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 45. Оролцогчдын хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан давтамж

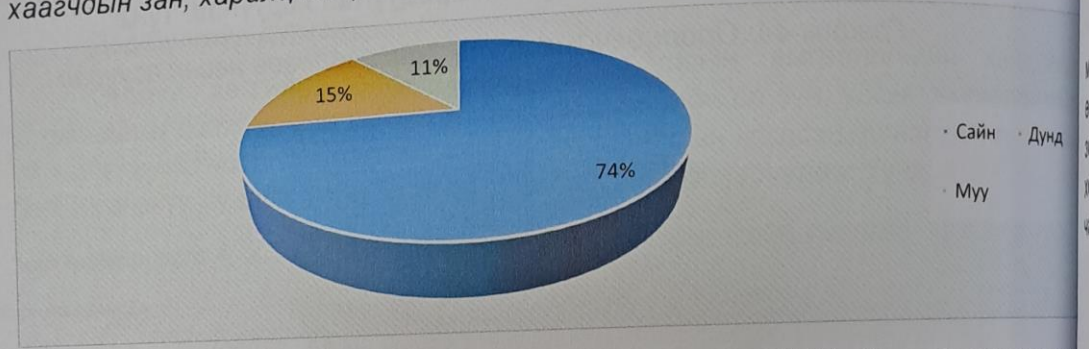


Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээний чанар

Улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө өгөх үйлчилгээний чанарыг тодорхойлоход хэрэглэгчдээс зөвхөн хууль зүйн зөвлөгөө өгсөн алба хаагчийн зан, харилцаа болон хүссэн мэдээллээ авч чадсан эсэхийг нь үнэлүүлдэг нэгтгэн дүгнэсэн болно. Эдгээр үзүүлэлтүүдийг тусгайлан энэ бүлэгт авч үзсэн бөгөөд энэхүү үзүүлэлтүүдэд өгсөн дундаж оноогоор ХЗТТ-ийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээллийн үйлчилгээний чанарыг дүгнэсэн болно.

Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгсөн ажилтны зан, харилцаа
Хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл авсан 85 иргэн судалгаанд оролцсоноос хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгсөн ажилтны зан, харилцааг сайн гэж 63 нь, дунд гэж 13 нь үнэлсэн бол муу гэж үнэлсэн 9 оролцогч байв. Үүнийг доорх графикт харьцуулан харууллаа. Үүнд:

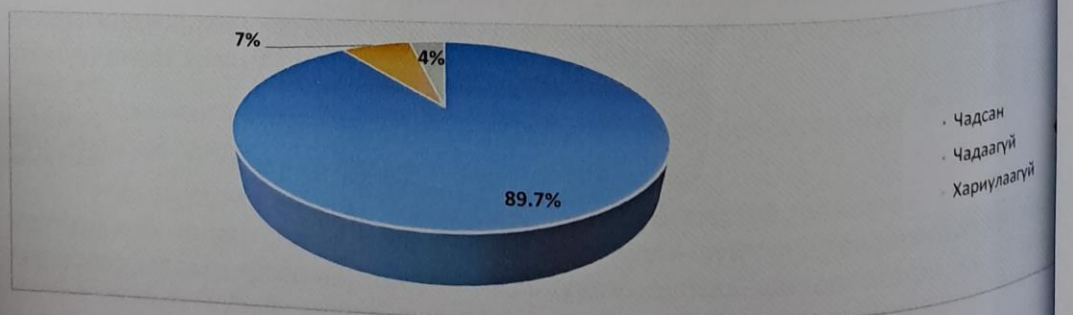
График 46. Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдийн ХЗТТ-ийн албан хаагчдын зан, харилцааг үнэлсэн үнэлгээ



Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдийн ХЗТТ-ийн албан хаагчдын зан, харилцаанд өгсөн үнэлгээг 5 оноонд шилжүүлж дүгнэхэд нийт оролцогчдын зүгээс зан, харилцааг 93.3% буюу 4.67 оноогоор үнэлсэн гэсэн дүгнэлтэд хүрч байна.

Хууль зүйн зөвлөгөөнөөс хүссэн мэдээллээ авсан эсэх
Харин хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдээс хүссэн мэдээллээ авч чадсан эсэхийг тодруулахад 89.7% нь авч чадсан гэж, 7 хувь нь авч чадаагүй гэж хариулсан бол 3 оролцогч (4%) энэхүү асуултад хариулахаас татгалзсан байна. Эдгээр мэдээллийг доорх графикт харьцуулан харуулав. Үүнд:

График 47. Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдийн хүссэн мэдээллээ авч чадсан байдал



Хууль зүйн туслалцааны төвөөс оролцогчдын 89.7 хувь нь хүссэн мэдээллээ авч чадсан гэж хариулснаас хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийн чанар 89.7% гэж үзэж байна.

Дэд бүлгийн дүгнэлт

Энэхүү хэсгийн эхэнд дурдсанаар улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгсөн зан харилцаа болон хүссэн мэдээллээ авсан байдал гэсэн хоёр үзүүлэлтийг харьцуулж энэхүү үйлчилгээний чанарын нэгдсэн дүгнэлтийг гаргасан бөгөөд энэхүү дундаж үзүүлэлтийг доорх хүснэгтэд харуулав. Үүнд:

Хүснэгт 5. Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийн чанар

Д/д	Үзүүлэлт	Хувь	Оноо
1	Ажилтны зан, харилцаа	93.3	4.67
2	Хүссэн мэдээллээ авсан байдал	89.7	4.49
	Дундаж үнэлгээ	91.5	4.58

Хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээнд зөвлөгөө, мэдээлэл өгсөн ажилтны зан харилцаа сайн байсан бол хүссэн мэдээллийг нь өгөх тал дээр илүү анхаарал хандуулах нь зүйтэй байна. Улсын өмгөөлөгчдөд зориулсан сургалтад иргэний болон захиргааны хэрэгт зөвлөгөө өгөхөд ач холбогдолтой сэдвийг түлхүү багтааж хэрэглэгчийн хүссэн мэдээллийг өгөх чадвар, чадамжийг сайжруулах боломжтой гэж үзэж байна.

ДУГНЭЛТ

Энэхүү хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгааг Хууль зүйн туслалцааны төвийн захиалгаар тус байгууллагын 2019 оны төлөвлөгөө, түүний хэрэгжилт, тухайн жилд ХЗТТ-ийн үйлчилгээгээ иргэдэд хүргэсэн хүний нөөц, материаллаг нөөц бололцоо, ажиллах орчин нөхцөлд баримт бичгийн судалгааны болон ярилцлагын судалгааны аргуудаар дүн шинжилгээ хийж, энэхүү дүн шинжилгээний үр дүнг хэрэглэгчдээс өгсөн үнэлгээ, үзэл бодол болон хамтран ажиллагч байгууллагуудын өгсөн мэдээлэлтэй харьцуулан хөндлөнгийн, бие даасан байдлаар дүгнэж боловсруулав.

Энэхүү судалгааны гол зорилго нь ХЗТТ-өөс өмгөөллийн болон хууль зүйн зөвлөгөөний үйлчилгээ авсан хэрэглэгчдийн сэтгэл ханамжийг оноогоор үнэлэх байсан бөгөөд улсын өмгөөлөгчийн өмгөөллийн үйл ажиллагааны үр дүнг өмгөөллийн үйлчилгээ авсан иргэдийн зүгээс 91.2% буюу 4.56 оноогоор үнэлсэн бол улсын өмгөөлөгчөөс хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл авсан иргэдийн зүгээс зөвлөгөө, мэдээллийн чанарыг 91.5% буюу 4.58 оноогоор үнэлсэн байв. Эдгээрийг нэгтгэн дүгнэвэл ХЗТТ-ийн 2019 оны үйл ажиллагааны үр дүнд хэрэглэгчдийн зүгээс өгсөн ерөнхий үнэлгээ нь 91.4 хувь буюу 4.47 оноо байлаа. Үүнийг доорх хүснэгтэд харуулав. Үүнд:

Хүснэгт 6. ХЗТТ-ийн 2019 оны үйл ажиллагааны үр дүнд хэрэглэгчдийн зүгээс өгсөн ерөнхий үнэлгээ

Д/д	Үзүүлэлт	Хувь	Оноо
1	Өмгөөллийн үйлчилгээний чанар	91.2	4.56
2	Хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийн чанар	91.5	4.58
	Дундаж үнэлгээ	91.4	4.57

Энэхүү судалгааны гуравдугаар зорилтын хүрээнд Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйл ажиллагааг иргэдэд хүргэхэд тулгарч буй бэрхшээлүүд болон тэдгээрийн шалтгааныг авч үзвэл цагдан хорих байгууллагад хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчдийн хувьд өмгөөлөгчтэй биечлэн уулзах болон утсаар холбогдох боломж бага байгаа нь хамгийн бэрхшээлтэй асуудал байв. Харин гэмт хэрэгт холбогдон гадуур байцаагдаж байгаа үйлчлүүлэгчдийн хувьд бичиг цаасны ажил хөөцөлдөх, ХЗТТ-ийн салбарт очиж үйлчлүүлэхэд тодорхой хэмжээний бэрхшээл гардаг гэж үзсэн байна. Цаашилбал улсын өмгөөлөгчдийн өмгөөллийн үйл ажиллагаанд сэтгэл ханамж багатай хэрэглэгчдийн тодорхой хэсэг байгаа бөгөөд тэдний сэтгэл ханамжийг дээшлүүлэхийн тулд хууль зүйн туслалцааны эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох, төрийн албаны хууль тогтоомжийн шинэчлэлийн үр нөлөөг тогтворжуулах, хууль зүйн туслалцааны санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэж дүгнэж байна.

Энэхүү судалгааны дөрөвдүгээр зорилтын хүрээнд Хууль зүйн туслалцааны төвийн үйл ажиллагааны өнөөгийн нөхцөл байдалд үнэлэлт дүгнэлт өгөхөд тус төв нь байгуулагдсанаасаа хойш тодорхой хугацаанд үйл ажиллагааны үр дүнг байнга дээшлүүлж ажиллаж ирсэн ч эрх зүйн зохицуулалт, санхүүжилт болон төрийн албаны тогтворгүй байдал зэргээс шалтгаалан үйл ажиллагааны үр дүнг цогцоор нь сайжруулах боломжгүй нөхцөлд ажиллаж байгаа

гэж дүгнэж байна. Тухайлбал үндсэн үйлчилгээ болох үнэ төлбөргүй өмгөөлөл, хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийн үйл ажиллагааны хүртээмж, үр дүнг дүгнэх аргачлалгүй байгаа бөгөөд улсын өмгөөлөгчдийг цалин хөлс, нийгмийн болон хууль зүйн баталгаагаар хангах хэмжээнд хүртэл хөгжиж амжаагүй байна.

Эрх зүй, эдийн засгийн болон төрийн албаны өнөөгийн нөхцөл байдал нь зөвхөн байгууллагын үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлөөд зогсохгүй хэрэглэгчдийн зүгээс тухайн байгууллагын үйл ажиллагааг доогуур үнэлэх үндэслэл болж байна. Тухайлбал ХЗТТ-ийн ажлын алба нь бүтэн жилийн турш 50%-ийн орон тоотой ажилласан бөгөөд нэг ажилтанд оногдох ажлын ачаалал их байгаа нь улсын өмгөөлөгчдийн ажиллах орчин, нөхцөл, эрх зүйн баталгааг бүрдүүлэх боломжийг хумигдуулж, энэ нөхцөл байдал нь эргээд хэрэглэгчдийн зүгээс ХЗТТ-ийн талаар сөрөг үнэлэмжийг бүрдүүлэхэд нөлөөлж байна.

Хэдийгээр улс орны хөгжлийн түвшин, нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдалтай ихэнх хүчин зүйлс хамааралтай байгаа боловч ХЗТТ-ийн зүгээс дотоод боломж, бололцоогоо ашиглан цаашид байгууллагын үйлчилгээ, үйл ажиллагааг сайжруулах зарим боломж байгаа нь судалгаагаар илэрсэн бөгөөд үүнийг доорх зөвлөмж хэсэгт жагсаан орууллаа.

Зөвлөмж

- ХЗТТ нь юуны өмнө иргэд, хамтран ажиллагч байгууллагууддаа өөрийн үйл ажиллагааны талаар тодорхой мэдээлэл өгч сурталчилгааны арга хэмжээг сайжруулах шаардлагатай байна. Ингэснээр хамтран ажиллах байгууллагууд ХЗТТ-ийн хэрэглэгчдийн тухай бүр таньж холбогдоход хялбар болох, нөгөө талаас эрх зүйн тодорхой мэдлэггүй ч үйлчлүүлэгч эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны аль болох эрт шатанд улсын өмгөөлөгчийн үйлчилгээг авах боломж бүрдэнэ. Ялангуяа цагдаагийн байгууллагатай хамтран ажиллах боломжийг бүрдүүлж үйлчлүүлэгчид гэмт хэрэгт сэжиглэгдсэн даруйдаа өмгөөллийн үйлчилгээ авах боломжийг нэмэгдүүлэх талаар тодорхой арга хэмжээ авч ажиллах боломжтой байна.
- ХЗТТ нь цаашид улсын өмгөөлөгчийн орон тоог нэмэх асуудлаар эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны шийдвэр гаргуулахад бэлтгэж Хууль зүйн туслалцааны тухай хууль батлагдах эсэхээс үл хамааран Улаанбаатар хотын Баянзүрх, Сонгинохайрхан дүүргүүдэд болон хамгийн ачаалал ихтэй байгаа аймгуудад улсын өмгөөлөгчийн орон тоог нэмэх арга хэмжээ авах нь зүйтэй байна.
- Улсын өмгөөлөгчийн ажлын үр дүнг өмгөөллийн ур чадвар, үр дүнтэй нь илүү холбоотой байдлаар дүгнэх аргачлалыг боловсруулж, улсын өмгөөлөгчдийн ур чадварыг бодитоор дүгнэх боломжийг бүрдүүлэхэд анхаарал хандуулах шаардлагатай байна.
- Мөн улсын өмгөөлөгчийн хууль зүйн үнэ төлбөргүй зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх үйлчилгээний үр дүнг дүгнэх аргачлалыг өөрийн байгууллагын онцлогт нийцүүлэн боловсруулж туршиж үзэх нь зүйтэй байна.
- Улсын өмгөөлөгчдийн ажлын байрны тав тухтай нөхцөлийг хангах чиглэлээр зохион байгуулж байгаа үйл ажиллагааг идэвхжүүлж аймаг, дүүргүүдийн засаг

135

2019 оны үйл ажиллагаанд хийсэн хэрэглэгчийн үнэлгээний судалгаа

даргын тамгын газруудтай хэлэлцэн тохиролцох байдлаар илүү сайжруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй байна.

- Цаашид Хууль зүйн туслалцааны тухай хуулийн төсөл батлагдах эсэхээс үл хамааран улсын өмгөөлөгчийн цалин хөлс, нийгмийн болон хууль зүйн баталгааг нэмэгдүүлэх боломжийг тусгайлан судалж, үүнийг шийдвэрлүүлэхэд чиглэсэн тодорхой санал боловсруулах нь зүйтэй гэж үзэж байна.
- ХЗТТ нь улсын өмгөөлөгчдөд шатахууны болон унааны зардал гаргаж өгч байгаа нь сайн боловч зарим орон нутаг, алслагдмал дүүрэгт ажиллаж байгаа улсын өмгөөлөгчид унааны зардалд харьцангуй зардал гаргаж байгаа асуудлыг судалж цаашид унааны зардлыг нөхөн олгох асуудлаар төсвийг нэмж батлуулах нь зүйтэй байна.
- Улсын өмгөөлөгчдөд зориулсан сургалтын хөтөлбөрт шүүх хурлын бэлтгэл хангах, хүчиндэх, хулгай зэрэг зарим төрлийн гэмт хэргийн зүйлчлэл, цагдан хоригдож байгаа үйлчлүүлэгчийн эрхийг хамгаалах, иргэний болон захиргааны эрх зүйн зөвлөгөө өгөх аргачлал зэрэг сэдвүүдийг багтаах нь зүйтэй гэж үзэж байна.